Prikler Szilvia Beatrix

A HALÁSZI SZENT MÁRTON-NAPI „CSINGISLOVAS” FELVONULÁS TÁRSADALOMTÖRTÉNETI VONATKOZÁSAI

Bevezetés

Dolgozatomban egy Győr-Moson-Sopron megyei falu, Halászi Szent Márton-napi templombúcsúján végzett szokását szeretném bemutatni: a „csingislovas” felvonulást. Választásom azért esett erre a témára, mivel halászi lakosként minden évben figyelemmel kísértem a felvonulást, viszont szakirodalmi említésével nem találkoztam, így annak hátterét, a szokást mai formájára alakító történeti és jelenkori tényezőket igyekszem feltárni. Noha a szokás mára már hagyományőrzéssé vált, fotók, levéltári adatok és szóbeli közlések segítségével a 19. század végéig is vissza lehet nyúlni a vizsgálatokkal.

Célom, hogy az adatok és a szakirodalom alapján megállapítsam, hogy a „csingislovas” felvonulás mennyire illik bele a Szent Márton-kultusz európai, magyarországi vonulatába, valamint ezt mennyire alakította az a közeg, amely szervezte, lebonyolította és bírálta az eseményt; tehát a falunak, azon belül is a legénycéhnek milyen szerepe volt a szokás alakításában, a mai forma létrejöttében, és ezt a formát mennyire jellemzik a Szent Márton-tisztelet kötöttségei, valamint hogy a szokást és a kultuszt tulajdonképpen hogyan is kapcsolja össze a köztudat.

1. A jelenség bemutatása

A második világháború előtti időszak

A második világháború előtti időszakban a falusi legénycéhek szervezték meg és készítették elő a búcsúi „csingislovas” felvonulást, melyet a falu és a templom védőszentjének, Szent Mártonnak az ünnepnapján (november 11.) hajtottak végre. A legénycéhek szerveződése kocsmánként történt, ugyanis a társadalmi rétegek is így különültek el a faluban. A gazdag parasztlegények jártak a nagykocsmába (ma Aranyosi vendégház, a régi Matyi-kocsma), az iparosok a mai Süli-kocsmába,[1] a

1 Mike-kocsmának is hívják, mivel a 20. században évtizedekig a Mike család üzemeltette.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

kiskocsmába[2] pedig a zsellér- és szolgalegények.[3] Mindegyik kocsmának megvolt a maga legénybandája,[4] amiket a *legénybíró* vagy *elsőlegény* irányított. A nagykocsmában egyszerre két legény töltötte be ezt a tisztet. Az egyes legénybandák kocsijainak feldíszítése és ünnepélyes felvonulása komoly előkészületeket igényelt, gyakran már egy hónappal korábban megkezdték. Összeadták a pénzt a papirosra, a „bukrétának" valóra, esetleg a mulatságokon befolyt pénzt használták fel erre a célra.[5] A virágokat a lányok csinálták,[6] a kocsma legényeinek szeretői.[7] Egy-egy lányos háznál gyűltek össze a díszek elkészítésére,[8] ahova néha a legények is el-elnéztek néhány liter borral.[9] Mindig kétféle díszt készítettek: selyempapírból és szalmaszálból füzéreket,[10] színes selyempapírból pedig drót segítségével virágokat, rózsákat. Ezekből a búcsú előtti napokban „cidrussal" hosszú fonatokat készítettek, amelyekkel a lovak szerszámait, rudakat, kocsikat díszítették fel. A lovak fejdísze is pödrött szélű rózsákból és árvalányhajból készült.[11] Koszorúkat is csináltak (ezt búcsúcímernek is hívták), melyeket a kocsmájuk ajtajára tettek a felvonulás után.[12]

A búcsú napjának reggelén a lányok kosárba tették a díszeket, és elvitték oda, ahol a lovakat befogták, ugyanis a kocsi és a lovak feldíszítése is itt történt.[13] Minden legénytársaság külön-külön négyes fogattal állt elő, fontos volt, hogy a lovak színe is kocsmánként különböző, de a fogaton belül megegyező legyen, hogy a legénybandák kocsijait könnyen meg lehessen különböztetni *(1. kép)*. Általában a legények családi gazdaságukból szedték össze a lovakat, de ha erre nem volt lehetőség, akkor erre az alkalomra kölcsön is kértek.[14] Ennek szervezését is időben el kellett kezdeni, mivel a lovakat össze kellett szoktatni.[15]

2 Ez a kocsma ma már nem létezik, az iskola épülete áll ezen a telken, Smuck-kocsmának hívták.
3 Mátyás József, győri Xantus János Múzeum adattára (a továbbiakban XJM), Cédulák P. Jámbor Márta halászi gyűjtéséről, 1954., XJM NT 142. EA 5871, 35.
4 Korcz Antal, XJM NT 142. EA 5871, 2.
5 Neuberger Ferenc, XJM NT 142. EA 5871, 20.
6 Szücs Gyula, XJM NT 142. EA 5871, 49.
7 Mátyás József, XJM NT 142. EA 5871, 24.
8 Mátyás Ferenc, XJM NT 142. EA 5871 71.
9 P. Jámbor 1957. 113.
10 „*Papírkorong, illetve rozsszalmaszálból levágott kis 5-6 cm-es darabka, amit madzagra fűztek egymás után, tehát egy korong, egy szalmadarab egy korong, egy szalmadarab, és ez egy kb másfél méter hosszú füzért jelentett a végén, amit aztán a lószerszámra fel lehetett fűzni.*" Szilágyi Ákos, 2016. 12. 18.
11 Korcz Antalné: Búcsú a 30-40-es években (visszaemlékezés). A mosonmagyaróvári Hansági Múzeum (a továbbiakban HM) Történeti Dokumentációs Leltára (a továbbiakban TDL) HM TDL 1885.3.2013.
12 Mátyás József, XJM NT 142. EA 5871, 25.
13 Mátyás Ferenc, XJM NT 142. EA 5871, 71.
14 Korcz Antalné, HM TDL 1885. 3. 2013.
15 Majtényi László: *Kalendáris népszokások Halászin a 20. század első évtizedeiben.* Kézirat. HM TDL 443. 87.

Még tartott a búcsúi nagymise, mikor kihajtottak a falu szélére,[16] hogy a harangozáskor időben el tudjanak indulni, és időben odaérni a templomhoz. Az egyes legénybandák kocsijai egymás után 30-40 méteres távolságban végigvonultak a falun, majd visszafordultak és visszamentek a kocsmájukhoz, ahol leszálltak, fényképezkedtek,[17] feltették a koszorút a kocsma bejáratához, levették a lovakról és a szekérről a díszeket, a maradékot pedig a bámészkodóknak, gyerekeknek adták.[18] A kocsikon csak legények ülhettek a fogadott zenészek társaságában, akik egész idő alatt húzták, valamint az aznapi bálon, valamint a legénytársaság kocsmájában is ők zenéltek. Két elsőlegény volt a kocsis, egy harmadik pedig ostorozott, így tulajdonképpen három elsőlegény volt minden kocsmában.[19] A falubeliek mindig megbeszélték, hogy melyik kocsmáé volt a legszebb kocsi, így egyfajta versengés is kialakult a kocsmák legényei között. Az volt elvárás, hogy az „*ostorcsattogtatásra a lovak táncoljanak*"[20], és az volt a legnagyobb szégyen, ha a lovak megbokrosodtak és vezetni kellett őket.[21] Ezután általában mindenki hazament a családjához ebédelni, a délutáni litánia után a templom előtt eljárták a Bertóké verbunkot,[22] aztán kezdődött a mulatság.[23] Délután a templom és a Szent Flórián tér környékén tartották a kirakodóvásárt, itt voltak a sátrak, a cukros, a *siflis* (mézes bábos) és a *ringispű* (körhinta) is.[24]

Búcsúkor a szomszéd falvak legénysége[25] is nagyobb számban volt jelen az esti bálokon,[26] valamint az egyes kocsmák törzsvendégei is átlátogattak a többi kocsmába vacsora után.[27] A második világháború előtt a templombúcsúkat az adott ünnepnapon tartották,[28] a köré szerveződő ünneplés pedig három napig tartott. Az első napon, november 11-én, azaz az ünnep napján volt a vendégvárás, ekkor történt a „csingislovas" felvonulás is. A második nap volt a halásziak igazi búcsúja, mert a vendégek már elmentek, nem kellett velük foglalkozni, a vásárban és a

16 P. Jámbor 1957. 114.
17 Mátyás Ferenc, XJM 142. EA 5871, 71.
18 Korcz Antalné, HM TDL 1885.3.2013.
19 Neuberger Ferenc, XJM 142. EA 5871, 19–20.
20 Szitás Attila, 2016. 12. 12.
21 P. Jámbor 1957. 114.
22 A Bertóké verbunk Halászi és a csallóközi Jóka jellegzetes verbunkos tánca, mely nevét a zenét szolgáltató cigányprímásról kapta. Annyira azonosult a név a tánccal, hogy a „*Húzd a Bertókét!*" felszólításra automatikusan ezt kezdték el játszani.
23 P. Jámbor 1957. 114.
24 Korcz Antalné, HM TDL 1885. 3. 2013.
25 Sok történet szól arról, hogy a búcsúi bálokban gyakoriak voltak a verekedések, még késelés is előfordult, így ezeket a bálokat *bicskás bálok*nak is nevezték. A halásziak erőszakossága miatt állítólag a szigetiek (Halászival szomszédos falu) ebben az időszakban nem mertek Halászin keresztülmenni, inkább egy hatalmas kerülővel mentek be Óvárra, ezért *porjárók*nak is nevezték őket. Galgóczi Attila, 2017. jan. 11.
26 P. Jámbor 1957. 113.
27 Halászi Hagyományőrző Egyesület (szerk.) é. n.
28 Bárth 1990. 369.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

kocsmákban is nagyobb lett már a hely. A harmadik nap[29] pedig a legényeké volt, ugyanis ekkor tartották zárt körű báljukat is, csak ők és a díszeket készítő elsőleányok,[30] valamint a külön általuk meghívott vendégek mulattak a kocsmában.[31] A legényavatások, legénykeresztelések ideje is ekkor volt (egyéb alkalmak mellett),[32] ilyenkor a Bertóké verbunkot is el kellett járni a legénynek, amivel szintén rátermettségét bizonyította.[33]

A búcsúi bálokat mindig az adott kocsma legényei szervezték. Minden férfinak, aki részt vett a mulatságon, egy liter bor árát kellett befizetnie, hogy táncolhasson. Általában ebből a pénzből fizették a zenészeket, vették meg a következő évben a díszek alapanyagait.[34] A mulatság megtartásához hivatalos engedélyre volt szükség, amit a legényeknek meg kellett kapni az elöljáróságtól, és felelősséget vállalni a rend fenntartásáért. Az 1883-ban írt kérvény megmaradt a Mosonmagyaróvár Városi Levéltár[35] Képviselő-testület ülési jegyzőkönyvében:

„Tisztelt. köz. elöljáróság!

Halászi

Tisztelettel kérjük f. é. november hó 11-én d. u. 3órától f. é. november hó 12-én esti 10 óráig a táncvigalmat a közs.i nagykocsmában engedélyezni.

A rend fenntartását magunkra vállaljuk.

Tisztelettel:

Szitás György
Krózi Lajos"[36]

29 Ezek a napok nem mindig nap nap után követték egymást. A felvonulást mindig november 11-én, Szent Márton ünnepnapján tartották. Az ezt követő vasárnap volt a második ünnepnap, a kisbúcsú, majd hétfőn tartották az állatvásárt.

30 Az elsőleányok azok voltak, akiknek a legénycéh tagjai udvaroltak, általában ők segítettek a díszek elkészítésében is.

31 Korcz Antalné, HM TDL 1885. 3. 2013.

32 „*Keresztelés bucsukor, elsőmájkor és farsang utolján volt.*" Mátyás Ferenc, XJM 142. EA 5871, 72.

33 Frauhammer János, XJM 142. EA 5871, 38. Arra nem találtam adatot, hogy a búcsús felvonulás része lett volna a templom előtti téren eljárt Bertóké verbunk. Ez adódhat csupán az információk hiányából, de akár abból is, hogy a felvonulást nem akarták ezzel megszakítani. A lovakra ugyanis vigyázni kellett volna, nehéz lett volna őket kordában tartani a nagy tömegben, így ilyen megfontolásból ez akár el is maradhatott, hiszen a legényavatás részeként a kocsmában úgyis el kellett járni, esetleg a felvonulás után, a kocsmadísz felhelyezését követően is eltáncolhatták. A litánia után viszont minden alkalommal táncoltak a templom előtt Bertóké verbunkot.

34 Mátyás József, XJM 142. EA 5871, 24.

35 A továbbiakban MVL.

36 MVL V 2025/34 Halászi 1862–1902 Képviselő-testületi ülési jegyzőkönyv 439/1883.

A szocializmus ideje alatt

A második világháború utáni időszakban nagy törés következett be a politikai változásoknak köszönhetően. A szocializmus alatt a hasonló szervezkedéseket[37] tiltották, valamint a falusi, paraszti élet is átalakulóban volt, hiszen az egyéni gazdaságok helyett egyre többen dolgoztak a termelőszövetkezetben (tsz). A legényszervezetek felbomlásának folyamata, noha már korábban elkezdődött, most teljesen végbe is ment.[38] A legények kocsmánkénti szerveződései megszűntek a paraszti rétegződéssel és téeszesítéssel együtt. Az 1950-es években az egyháznak a Szent Márton-napi ünnepi nagymisére külön engedélyt kellett kérni az államtól,[39] valamint a „csingislovas" felvonulások sorában is kimaradt néhány év.[40] Arról nincsenek pontos információk, hogy mikor és hogyan kezdődött újra a felvonulás szervezése, de ezt a néhány évet leszámítva folyamatos volt.

A megváltozott szervezeti háttér, környezet és lehetőségek miatt természetesen a szokás is átalakult kissé. A három kocsma külön szervezését átvette egy közös, fiatal férfiak általi készülődés, mely már az egész falut egységesen érintette. Ez a forma már nem volt olyan rendszerezett, esetleges volt, hogy ki kezdte el a falu legényei közül a szervezést. Általában a fiatalabbak kezdeményezték ezt minden évben, akik látták a korábbi felvonulásokat, és ők is részesei akartak lenni. Ők kerestek maguk mellé egy kicsit idősebb fiút, aki már részt vett ebben, és jobban értett hozzá, irányítani tudta a munkálatokat.[41]

Az előkészületeket nagyjából másfél hónappal a búcsú előtt elkezdték. A falu KISZ[42]-helyiségében kaptak erre helyet. A szocializmus végén a tanács már támogatta a szervezkedést a KISZ tagjain keresztül, mivel felismerte benne a közösségalkotás, közösségmegtartás lehetőségét.[43] A faluban használt terminológia is megváltozott erre az időszakra, ugyanis elsőlegénynek kizárólag azokat a fiatal fiúkat hívták, akik segítettek a díszek elkészítésében, a felvonulás megszervezésében, elsőlányoknak pedig azokat, akik szintén segítettek.[44]

A díszek ekkor már nem selyempapírból, hanem zsírpapírból készültek, ahogyan a rózsák és a füzérek is. A díszítéshez szükséges alapanyagokat nehezebben lehetett beszerezni, így jó időben el kellett kezdeni utánajárni. Örökzöldet kellett

37 GYEL Halászi I. Vegyes iratok 20. sz.
38 Neuberger Ferenc, XJM 142. EA 5871, 19.
39 GYEL Halászi I. Vegyes iratok 20. sz. 1954.
40 Darázs Jenőné, 2016. 09. 30.
41 Galgóczi Attila, 2017. 01. 11. *„Nem mindenki akarta ezt, hogy most elsőlegény legyen, de mindig volt 3-4 ember, aki rajta volt, és az megszervezte a maga környékén. Inkább a fiatalok, mikor látták, és ők is akarták, és ők kértek maguk mellé idősebbeket."*
42 Kommunista Ifjúsági Szövetség.
43 Galgóczi Attila, 2017. 01. 11.
44 Galgóczi Attila, 2017. 01. 11. *„Elsőlegények meg elsőlányok azok voltak, akik a csingislovakat elkészítették. Attól váltak elsőlegénnyé, hogy felültek a kocsira, végigmentek és a koszorúkat kitették a kocsmákra. Ettől lettek elsőlegények."*

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

szerezni, tuját vagy fenyőfát leggyakrabban. Mivel ezt falun belül nehéz volt beszerezni, a legények általában loptak valamelyik háztól. Efölött természetesen a falusiak szemet hunytak, hiszen tudták, hogy milyen célt fog szolgálni. Aranyfűzágat is szerezni kellett, hogy el tudják készíteni a lovak díszeinek vázát.[45] A vesszőkből hosszabb rudakat fontak, erre kötötték rá a lógó díszeket, amit végül csak fel kellett erősíteni a lovak hátára. Árvalányhaj a 20. században már szinte egyáltalán nem volt a környéken, így azt mással kellett helyettesíteni. A tsz kertjében volt pampafű, melynek virága nagyon hasonlított az árvalányhajra, így ezt használták.[46]

Az 1950-es évektől a falusiak egyre kevesebb lovat tartottak, így ezeknek összeszedése is egyre nehezebbé vált, főleg négy egyforma színűt találni. A fiataloknak már inkább kölcsön kellett kérni a lovakat a falubeliektől, a tsz-től. Ezek a lovak így persze nem voltak összeszokottak, ezért a búcsú előtti három-négy hétvégén szoktatni kellett őket egymáshoz és a négyes fogatban való hajtáshoz. Mindig megbeszélték, hogy kik lesznek a hajtók és az ostorosok, befogták a lovakat, és ennek megfelelően gyakoroltak. A kerékszögre álltak fel, egyik kézzel kapaszkodtak a kocsi oldalába, úgy pattogtattak. A lovak fülét be kellett tömni vattával, nehogy megsüketüljenek, és megkárosítsák ezzel a nekik segítő gazdákat. Az ostordurrogtatásra pedig azért volt szükség, hogy a templomból kiözönlő tömeg elmenjen a lovak elől, tehát figyelemfelkeltésre szolgált.[47]

A búcsú napját ekkor már a Szent Márton ünnepéhez legközelebb eső vasárnap tartották,[48] de szintén a délelőtti ünnepi nagymise után volt a felvonulás. Reggel feldíszítették a lovakat és a kocsikat. Több fogatot is kiállítottak, általában kettőt, mivel egyiken a legények, másikon a zenészek ültek. Nagymise alatt ki kellett menni a falu végére, és csak akkor indultak el, mikor elkezdtek harangozni, hogy odaérjenek, mire kijött a tömeg a templomból. Végigvonultak a falun, visszafelé pedig a kocsmák ajtajaira felakasztották a díszeket, amikért cserébe minden kocsmánál megkínálták őket egy kis itallal. A felvonulás után kifogták a lovakat, hazamentek ebédelni. A délutáni litániára is általában mindenki elment, a legények ezután táncolták el a Bertóké verbunkot a templom előtt.[49]

A búcsús bált már nem kocsmánként szervezték meg a legények, hanem csak a régi nagykocsmában, a Matyi-kocsmában[50] rendezte a tulajdonos. Itt az elsőlegé-

45 Galgóczi Attila, 2017. 01. 11. Ez értékes volt, hiszen tartós kosarat fontak ebből az ágból, így a örökzöldnél is nehezebb volt hozzájutni. „*Ebből csináltuk a lovak díszeinek a vázát, és ezt csak rá kellett tenni a lovakra.*"

46 Galgóczi Attila, 2017. 01. 11. „*Árvalányhaj már akkor sem volt sok, hanem a TSZ-nek a kertjében volt valami szép pampafű, az olyan, mint az árvalányhaj.*"

47 Galgóczi Attila, 2017. 01. 11.

48 Bárth 1990. 369.

49 Galgóczi Attila, 2017. 01. 11. Ez azonban az 1980-as évekre már megszűnt.

50 Ezt hívják egyszerűen csak *presszó*nak is, mivel a pincekocsma felett van egy vendéglőrész is.

nyeknek a bálra nem kellett belépőt fizetni, biztosítottak nekik egy asztalt, valamint öt liter bort is adtak nekik ajándékba, köszönetképpen. Az öt liter bor amúgy is mindegyik kocsmában kijárt ezért az elsőlegényeknek. Elsőlegénynek lenni tehát nem nagy rang volt, de azért elismerték, nyilvántartotta a falu, de senkitől sem kérték számon, aki nem vállalta.[51]

A falu részéről erős volt a társadalmi nyomás és elvárás a „csingislovas" felvonulásra, így annak, hogy valaki elsőlegény volt abban az évben, volt némi súlya. Ezt a faluból elszármazottak tartották leginkább számon, akik ritkán, esetleg csak búcsúkor mentek vissza vendégségbe. Ők jobban megszólták a felvonulás elmaradását, mint a falubeliek.[52]

A Halászi Hagyományőrző Egyesület megalakulása óta

A Halászi Hagyományőrző Egyesület 1990. október 28-án alakult meg, és már a kezdetektől nagy szerepet vállalt a „csingislovas" felvonulás megszervezésében. A kezdeti időszakban az egyesület tagjai készítették a díszeket, valamint szervezték meg a felvonulást. 1998-ban a Halászi Hagyományőrző Egyesület alszervezeteként létrejött a Halászi Lovas bandérium.[53] Mivel a lovakkal való foglalkozás volt a fő tevékenységük, ezért a díszek elkészítését, a „csingisfogat" felállítását, a felvonulás lebonyolítását is ők végezték néhány éven keresztül. 2009-ben szintén a Halászi Hagyományőrző Egyesület részeként megalakult a Legénycéh, és ragaszkodva a hagyományokhoz, a „csingislovas" felvonulás megszervezését tűzték ki fő feladatuknak. Ez tehát nem egy kontinuus, hanem egy felújított szervezet volt, mely hagyományőrző tevékenységet folytatott, és egy folyamatosan létező hagyomány, szokás lebonyolítását vállalta magára.[54]

2009-ben, a Legénycéh megalakulásakor, legénybírót is választottak, igyekeztek minél hitelesebben és hűebben követni a P. Jámbor Márta által 1957-ben leírt szokást,[55] ami a legénycéh működésében, a legényavatásban, valamint a búcsús felvonulás előkészítésében és lebonyolításában is megmutatkozott.

51 Galgóczi Attila, 2017. 01. 11. „*Öt liter bort minden kocsmában adtak az elsőlegényeknek, tehát a kocsmáros elfogadta, a presszóban a bálon nem kellett belépőt fizetni. Nem nagy rang volt, de azért mégis elismerték. Ezt tudták a többiek is, hogy ti vagytok az elsőlegények, egy asztalt biztosítottak nekünk. Én csak egyetlenegyszer voltam. Most látom, hogy vannak olyan legények, akik már nyolcszor is elsőlegények.*"

52 Ilyen csak egyszer történt az 1990-es évek elején, mivel egy fertőző lóbetegség miatt nem lehetett összehozni egy fogatot. Így két szamarat fogtak be egy kocsi elé, ez volt a szamárfogat, amelyet azóta is sokan emlegetnek, hol gúnyosan, hol szégyenkezve. Nem sokkal ezután alakították meg a Halászi Hagyományőrző Egyesületet, melynek fő céljai között szerepelt az is, hogy a búcsúi felvonulásokat minden évben megszervezzék, nehogy a szervezők részéről tanúsított egyre kisebb érdeklődés miatt megszűnjön.

53 Online: *http://halaszihe.hu/hu/638-halaszi-hagyomanyorzo-egyesulet.htm* Utolsó hozzáférés: 2017. április 6.

54 Szilágyi Ákos, 2016. 12. 18.

55 P. Jámbor 1957.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A szervezést, a díszkészítést már szeptember végén el kellett kezdeni, erre pedig a kultúrházban volt lehetőség, később a használaton kívülre helyezett régi iskolaépületben alakítottak ki egy termet erre a célra. Ennek pénzügyi részét a Halászi Hagyományőrző Egyesület állta, de a helyi boltok tulajdonosai is segítettek ebben, például kedvezményesen adták az alapanyagokat. A szalmaszálból és selyempapírból, zsírpapírból készült füzéreket már szívószálból és újságpapírból csinálják, de ugyanazzal a módszerrel. A rózsák anyaga is megváltozott, krepp-papírból készülnek, mivel ez könnyebben is kezelhető. Ez utóbbit úgy készítik, hogy egy rúd krepp-papírt négy ugyanakkora darabra vágnak, és egyik hosszanti szélét bepödrik, ez lesz a rózsa szirma. Aztán a virág belsejéből kiindulva lazán fel kell tekerni, hogy elnyerje a rózsaalakot. A lovak fejdíszét most is pampafűből készítik, hármat-négyet össze kell fogni, és ennek szárára díszítésként nemzeti színű rózsákat rögzítenek, felülre egy pirosat, középre egy fehéret, alulra pedig egy zöldet *(2. kép)*.[56] A kocsmadísz formáját is megőrizték, örökzöldből készül, rózsákkal és krepp-papír szalaggal díszítik fel.[57]

A díszek készítésében legaktívabban tehát a Halászi Hagyományőrző Egyesület tagjai vesznek részt, főleg a fiatalok. Mivel több alcsoportja is van az egyesületnek (Legénycéh, Lovas bandérium, Úgó Néptáncegyüttes), nem nehéz annyi embert összeszedni, hogy mindig elegendő mennyiséget készítsenek. Emellett nyilvánosan is meghirdették a faluban a fűzéseket, ahogy mindenki emlegeti, így mindenki számára lehetőség nyílt, hogy bekapcsolódjon a munkába.[58]

Az utóbbi néhány évben már nem tudtak arra törekedni, hogy egyforma lovakat fogjanak be a kocsi elé, mivel már évek óta csak egyet indítanak. Ez annak köszönhető, hogy a lovak száma minimálisra csökkent a faluban, mindig ugyanazt a néhányat fogják be, amelyeket kölcsönkapnak. Az összeszoktatás is hosszú munka, mivel a házaknál tartott egy-egy ló nincs hozzászokva a négyes fogathoz, az ostorpattogáshoz, ezt nehezen viseli. Ezért a lovak összeszoktatását is már szeptember elején elkezdik, szombat délelőttönként hajtanak a kocsival, valamint ostoroznak, hogy ezt is szokják a lovak. Ezt hallva nyugtázhatja a falu is, hogy a búcsús felvonulás előkészületei már folynak.[59] Persze volt olyan év, mikor nem sikerült négy lovat összeszedni, ilyenkor kényszerűségből kettővel vonultak fel.

56 A rózsa színe egyébként meghatározott, az idősek részéről elvárás, hogy csak olyan színű rózsák legyenek a kocsin és a lovakon díszként, melyek a kertekben is megtalálhatóak (pl. piros, fehér, rózsaszín). Azokat a papírrózsákat, melyek nem természetes színűek, nem nézik jó szemmel, azonban a támogatók vagy az árukínálat lehetőségei miatt mindig akad kék, zöld, stb. színű is. Ezeket jobb híján a felvonulás alatt a bámészkodó tömegnek dobálják. Darázs Jenőné, 2016. 09. 30.

57 Szilágyi Ákos, 2016. 12. 18.

58 Szitás Attila, 2016. 12. 12.

59 Szitás Attila, 2016. 12. 12. *„A legényeknek is gyakorolni kellett az ostorcsattogtatást is, a lovaknak ezt szokni kellett. Meg már gyakorlatilag egy rituálé volt, hogy ha hallja a falu az os-*

A búcsú előtti héten már feszítettebb munkatempóban készítik a díszeket, az ünnepnap előtti szombaton pedig még utoljára befogják a lovakat. Ezután lemossák a kocsit, lecsutakolják a lovakat, és elkezdik a kellékek feldíszítését: a kocsmadíszekét, a kocsiét, valamint egy dróthuzalra felkötik a füzéreket és a krepp-papírból vágott szalagokat, mivel másnap ezt már csak a lovak hátára kell rögzíteni. A kocsira örökzöldet kötnek, erre rózsák kerülnek, valamint a kereket is nemzeti színű krepp-papírral vonják be *(3. kép)*.[60]

A búcsú napján a felvonulásban résztvevők és a segítőik már reggel hat-hét óra tájban összegyűlnek abban a Babos-majorban, ahol a felvonulás előtti utolsó simításokat elvégezik: felszerszámozzák a lovakat, majd feldíszítik őket *(10. kép)*, befogják őket a kocsi elé, esetleg ha valami elmaradt, azt is pótolják. Legkésőbb 11 órára el kell készülni mindennel, hiszen az ünnepi nagymise fél 12-kor ér véget, és addigra ott kell lenni a felvonulás kiindulási helyén. Mikor vége a misének, és elkezd kiözönleni a tömeg a templomból, akkor kell elindulni, szépen lassan, hogy mindenki láthassa a felvonulókat. Manapság már a lovas bandériummal együtt vonulnak, általában elöl a bandérium tagjai saját lovukon ülnek saját viseletükben *(9. kép)*, és mögöttük halad a „csingisfogat". Az sem ritka, hogy néhány falubeli saját szekérrel, fogattal csatlakozik hozzájuk.

A kocsin két *hajtólegény*nek és két *ostoros legény*nek mindenképpen lennie kell, hátulra pedig legalább még ketten felülnek, valamint az is, aki vállalja, hogy az egész felvonulás alatt állva marad, továbbá még ketten kapaszkodhatnak a kocsi hátuljába. A *hajtók* természetesen végig a lovakkal foglalkoznak, az *ostorosok* pedig a felvonulás alatt végig karikás ostorral pattogatnak. A két hátul ülő pedig ostorszakadás esetén vagy az ostorsudár cseréjénél veszi ki a részét, fonja a sudarat, és köti fel a leszakadt helyére, valamint ők dobálják a megmaradt, díszítésre fel nem használt rózsákat is a bámészkodóknak. Zenészeket már nem minden évben vonnak be a felvonulásba, hiszen nem tudnak nekik egy másik szekeret is biztosítani.[61]

A felvonulás menete, útvonala már évtizedek óta állandó: a Babos-majorból[62] indulnak, a falu szélén haladva a Révai utcán, a Táncsics utcán és a Gárdonyi utcán keresztül fordulnak rá a Rákóczi útra, ahol az egyik kocsma (Lottó presszó) előtt állva várják meg a mise végét jelző harangozást. Ekkor indulnak el a főutcán (Kossuth Lajos utca), végigvonulnak a falun, majd a faluba vezető híd előtt ráfordulnak a József Attila utcára. Ekkor visszafelé indulnak, és minden vendéglátóhelynél megállnak, hogy a kocsmadíszeket elhelyezzék az ajtók fölött. Megálláskor mindig a kocsi hátulján kapaszkodóknak kell leugraniuk, és megfogniuk a lovakat, míg a

torcsattogtatást búcsú előtt, tudja a falu, hogy a legények már készülnek a búcsúra, ezért is mentünk keresztül a falun."

60 Szitás Attila, 2016. 12. 12.

61 Szilágyi Ákos, 2016. 12. 18.

62 Kissé távolabb esik Halászi lakott részétől, egy rövid, kavicsos bekötőúton lehet kijutni

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

kocsin ülő két legény kivesz egy koszorút a szekérből, és felakasztja azt *(4. kép)*.[63] A legényeket ilyenkor mindig itallal kínálják, de nem időznek sokat egy-egy helyen. Mivel a legénycéhnek ma már nincs saját törzshelye, mindegyik vendéglátóhelyet ennek a felvonuló csapatnak kell felkeresnie, ami 11 állomást jelent a felvonulás során. Legutoljára a kiindulási helynél állnak meg, aztán ugyanazon az úton visszamennek a Babos-majorba, hogy az utómunkálatokat elvégezzék. A lovakról leszedik a díszeket, leszerszámozzák őket, majd a kocsit is letisztítják. Menet közben annyira le szokták csupaszítani a kocsit, hogy ekkor már szinte csak az örökzöldet kell leszedni róla. A díszeket sérülékenységük miatt nem lehet többször felhasználni, így kidobják ezeket.[64]

Rendrakás után mindenki hazamegy ebédelni, családi körben ünnepelni, majd az esti bálon is részt vesznek, ami most is a régi nagykocsma helyén, az Aranyosi vendégházban kerül megrendezésre. Néha szervezetten jelennek meg, de minden előzetes megbeszélés nélkül is találkozni szoktak itt. Ma már a felvonulás megszervezése és lebonyolítása miatt nem kapnak akkora elismerést, mint például néhány évtizede, viszont elmaradása esetén most is nagy lenne a felháborodás, így a társadalmi nyomás még mindig nagy a fiatalokon.[65]

2. Halászi történetének és egyháztörténetének rövid áttekintése

Halászi a mai Győr-Moson-Sopron megyében helyezkedik el, Mosonmagyaróvártól 4 kilométerre, a Kis-Duna, más néven Mosoni-Duna partján. Történelme során mindig is Moson vármegyéhez tartozott. Nevével először egy 1335-ös oklevélben lehet találkozni, melyből kiderül, hogy Kiliti nemeseivel perlekedtek Chusfalus határai felett,[66] tehát ekkor már Halászi egy létező, működő település volt. A környéken végzett ásatásokból kiderül, hogy a vidék már a kőkorszakban[67] és a bronzkorban[68] is lakott volt, de a víz felszínformáló hatásai miatt nem alakultak ki folyamatosan lakott települések.[69] A római korból már több lelettel, adattal rendelkezünk, de a honfoglaló magyarok is a kezdetektől fogva megszállva tartották a vidéket, minden bizonnyal az itt lakó avar népességre rátelepülve.[70]

63 Szilágyi Ákos, 2016. 12. 18. Ennek módja helyenként eltérő, mivel néhol direkt erre a célra kampókat tesznek az ajtó fölé, de a legtöbb esetben csak egy szög van az ajtófélfában vagy a falban, erre pedig dróttal kell felkötni a koszorút.
64 Szilágyi Ákos, 2016. 12. 18.
65 Szilágyi Ákos, 2016. 12. 18.
66 Györffy 1966. 149.
67 Alexai 1982. 127.
68 Völgyi 1937. 27.
69 Alexai 1982. 127.
70 Györffy 1966. 135.

Géza fejedelem Szigetközt Hederich hamburgi és Wolfger strahardi lovagoknak adományozta, központjuk a mai Hédervár volt.[71] Halászi viszont mindig az óvári uradalomhoz tartozott,[72] valószínűleg királyi halászok voltak.[73] Kálmán Béla szerint a foglalkozásnévből alakult településnevek az Árpád-kor elején alakulhattak ki, a várak környékén ugyanis gyakran egy-egy faluba telepítették le az azonos mesterséget űző királyi várnépeket.[74] A Halászin számon tartott legenda szerint azonban a magyaróvári uradalomból megszökött halászok telepedtek itt le, akiknek az itt bujdosó Salamon király adott mezővárosi rangot és földeket a barátságos fogadtatásért és vendéglátásért.[75] Ennek emlékét őrizte a Salamonoknak valamint a Salamon-dűlőnek nevezett terület Halászi határában. Azonban azt, hogy Halászi pontosan mikor kapott mezővárosi rangot, nem tudjuk, mivel a török dúlások alatt az iratok elpusztultak. Az 1550. április 12-én I. Ferdinánd által Bécsben kiadott kiváltságlevél[76] az első hivatalos, ma is létező dokumentum, melyet Halászinak adományoztak. Ez megerősíti a II. Lajos által korábban adott kiváltságokat, miszerint Szent Vitus és mindenszentek ünnepén, valamint az előttük és utánuk lévő napokon országos vásár, emellett minden hétfőn hetivásár tartható, megemlítve, hogy mindezt már II. Lajos is engedélyezte, ám az erről rendelkező oklevél elveszett. Azt nem tudni, hogy II. Lajos adományozta-e ezt a kiváltságot Halászinak, vagy már ez is csak egy előző oklevelet erősített meg. 1550. április 13-án I. Ferdinánd egy másik oklevélben megerősítette Halászi vámmentességét, amit korábbi uralkodók adományainak köszönhetően élveztek.[77] Halászi lakosai a török harcok alatt példásan helytálltak. Mezővárosként a kiváltságok mellé kötelességeik is voltak a királlyal szemben, így annak hadba vonulásakor bandériummal kellett zászlói alá vonulniuk. Ilyen módon vettek részt halásziak a mohácsi csatában is 1526. augusztus 29-én. Valószínűleg közvetlenül a király mellett harcoltak, mivel a menekülés közben megfulladt II. Lajos holttestét egy halászi lakos, Major János tudta megmutatni a királynénak, aki jutalomból nemesítette a vitéz telkét

71 Völgyi 1937. 30.
72 Szüts 1925. 76.
73 Györffy 1966. 149. Lásd még: Csánki 2011. 499.; Kálmán 1996. 147.; Kiss 1988. 561.; Major 1878. 261.
74 Kálmán 1996. 147. Ennek emléke ma is él Halászi szájhagyományában, az idősebbektől sokszor hallottam, mikor büszkén mesélték, hogy a halászi halászok szállították a halat a királyi udvarba, Budára, Bécsbe és Pozsonyba is.
75 A legenda történelmi alapja, hogy Salamon király valóban Moson várába menekült, a Lajta környékén bujdosott. Orbán (szerk.) 2008. 34. A legenda szerint az éppen vadászó király már nagyon éhes volt, így a halásziak megvendégelték, egy csukából készítettek neki halászlevet. A királynak annyira ízlett az étel, hogy megjutalmazta az embereket azzal, hogy nem kell tovább bujdosniuk az uraság elől, hanem önálló mezőváros lehetnek, valamint az összes környező földterületet nekik adományozta, így határa nagy kiterjedésű lett.
76 MVL Halászi oklevelek, ltsz. 2.
77 MVL Halászi oklevelek, ltsz. 3.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Halászin.[78] A török elleni helyi küzdelmekből is kivették a részüket, akkor is védelmezték az óvári várat, mikor a török portyázók Halászit dúlták fel.[79] Ennek a hősies helytállásnak a jutalmaként I. Ferdinánd 1550. június 1-jén kelt oklevelében engedélyezi a településnek, hogy templomának védőszentjét, Szent Mártont ábrázoló pecsétnyomót használjon[80] (6. kép). A nagyobb harcokat, háborúkat megszenvedte a település, hiszen a nyugatra való közlekedési útvonal mentén feküdt, így az átvonuló hadak általában feldúlták. Ennek ellenére sosem pusztult el teljesen, lakossága mindig is kontinuus maradt.[81]

A török kiűzése után a magyaróvári uradalom a Habsburg-család kezébe került, így Halászi is. 1766-ban kapta meg a területet Mária Krisztina főhercegnő[82] férjével, Albert tescheni herceggel.[83] 1767-ben[84] készült el az urbáriuma, miszerint jó minőségű rétjei és kaszálói voltak, valamint nagyarányú állattenyésztés folyt a mezővárosban.[85] Mária Krisztina 1771-ben bérbe adta a területet a Magyar Kamarának, de tíz évvel később ismét saját kezelésébe vette, viszont ez alatt az idő alatt is gondoskodott a terület fejlesztéséről, ugyanis a templomot is ekkor kezdték el építeni a főhercegnő költségén.[86] A templom építési munkálatai alatt cölöpökre, versékre, korhadt csónakokra, teknőspáncélra bukkantak, melyek alapján arra következtetek, hogy a helységbe való letelepedés idején a Kis-Duna folyása itt vezetett el.[87]

Halászi címerét *(5. kép)* azonban csak később, 1789-ben kapta II. Józseftől.[88] Ez Szent Mártont katonaként ábrázolja, amint az amiens-i városkapunál kardjával kettévágja köpenyét, és egyik felét a koldusnak adja.[89]

78 A történet Halászi folklórjában is él, főleg annak tulajdoníthatóan, hogy a szóban forgó telek a templom mellett, központi helyen áll, és háromszor akkora, mint a többi. A 20. században először kocsma, majd tsz-iroda volt itt, ma az iskola épülete helyezkedik el rajta. A történetet Legény János örökítette meg *Halászi mezőváros eredetéről és az változó időkben történt némely viszontagságairól* című művében 1818-ban, aki ekkor a település jegyzője volt. Lásd: Érsek 1924. 38.

79 Valószínűleg a korábbi iratok, oklevelek is ekkor pusztulhattak el.

80 MVL Halászi oklevelek, ltsz. 4.

81 Ivánfi HM TDL 75–72.

82 Mária Terézia lánya.

83 Felhő (szerk.) 1970. 157.

84 Online: *http://archivportal.arcanum.hu/urberi/opt/a130904.htm?v=pdf&a=start* Utolsó hozzáférés: 2017. április 7. Eszerint ekkor 120 jobbágy, 13 házas és 30 házatlan zsellér lakott a településen.

85 Felhő (szerk.) 1970. 159.

86 Felhő (szerk.) 1970. 157.

87 Ivánfi HM TDL 75-72. Az erre vonatkozó feljegyzések szintén Legény János halászi jegyzőtől származnak.

88 MVL Halászi oklevelek ltsz. n.

89 A pecsét is ezt a jelenetet ábrázolja.

A Kis-Duna ármentesítési munkálatait 1832–1845 között végezték el,[90] így a korábbi, árvizektől sújtott, sűrűn beépített településszerkezet kezdett átalakulni,[91] de a megmaradt vizenyősebb területek még mindig alkalmasak maradtak libatenyésztésre, amely virágzott is a településen.[92] A halászi asszonyok által hizlalt libákat somorjai tikászok vették meg pozsonyi és bécsi fogyasztásra, valamint közvetlen Habsburg-birtokként Szent Márton ünnepén a halásziak vittek libát a király asztalára: a bíró az egyik esküdttel kukoricával és dióval tömött libát vitt Bécsbe.[93]

A halásziak az 1848/49-es szabadságharcban is részt vettek, Kossuth Lajos toborzó útja során Halászin is áthaladt. Hintóját halászi lovasok kísérték, és 110 honvéd vonult be innen önkéntesen a hadseregbe. A 19. században Halászi jelentősége egyre inkább csökkent: a települést 1872-ben említették utoljára mezővárosként, ezután már csak mint nagyközség szerepelt a dokumentumokban,[94] 1973-ban pedig faluvá minősítették.[95] A 20. században, a települések közigazgatásainak összevonásakor, Arakot is Halászihoz csatolták (1934), ettől kezdve (az 1951–1976 közötti időszakot leszámítva, mikor Arak Máriakálnokhoz tartozott) egy közigazgatási egységet alkotnak,[96] viszont a két település összeolvadása nem történt meg, a több kilométeres távolság miatt pedig a jövőben is kevés rá az esély. Mivel Halászi a Szigetköz főútvonala mentén helyezkedik el (Magyaróvár–Halászi–Hédervár–Győr),[97] könnyű megközelíthetősége és Mosonmagyaróvárhoz való közelsége miatt vonzó lakhely a városban dolgozóknak, így területe és lakosságszáma egyre növekszik, ma már majdnem eléri a 3200 főt.

Halászi első temploma, melyről adataink vannak, 1494-ben, gót stílusban épült,[98] egyetlen sarokköve maradt fent.[99] Hogy azelőtt volt-e a településnek saját temploma, arról nem tudunk biztos adatokkal szolgálni. Ennek a templomnak Szent Vitus és Szent Vince volt a védőszentje. Az országos vásár tartását is ekkorra (Szent Vitus napjára) engedélyezték a mezővárosban, amit az 1550. április 12-én kiadott levélben I. Ferdinánd is megerősített, mivel a II. Lajos által kiadott kiváltságlevél elveszett. Emellett mindenszentek napján tarthattak még vásárt. Azonban az 1550. június 1-jén szintén I. Ferdinánd által kiadott oklevélből kiderül, hogy Halászi templomának védőszentje ekkor már Szent Márton volt, hiszen „*Halászi*

90 Völgyi 1937. 16.
91 Filep 1998. 341.
92 Alexai 1982. 152.
93 Bálint 1977. 469. Ez valószínűleg inkább a kötelező kegyúri ajándékok hagyománya lehet, nem a pozsonyi zsidóktól átvett szokás, ahogy Bálint Sándor említi.
94 MVL V 2025/34 Halászi 1862–1902 Képviselő-testületi ülési jegyzőkönyv.
95 Kígyósi 2002. 313.
96 Kígyósi 2002. 116.
97 Völgyi 1937. 56.
98 GYEL Canonica Visitatio, 1766. 2387/1766. Az oklevél az „*ősidőkben*” épült templomként emlegeti, mely ebben az időben azt jelentette, hogy a török idők, azaz a török magyarországi hódításai előtti.
99 Ivánfi HM TDL 75–72.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

számára engedélyezi a mezőváros templomának védőszentjét, Szent Márton püspököt ábrázoló pecsétnyomó használatát, tekintettel a török elleni harcok során tanúsított állhatatosságukra".[100] Ezenkívül engedélyezi a pecsétekhez zöld pecsétviasz használatát is, ami nagy kiváltságnak és megtiszteltetésnek számított.[101] A pecsétnyomón[102] az 1500-as évszám szerepel, azt azonban nem tudni, hogy tényleg használták-e már az 1500-as évek elején is, vagy valóban csak 1550-ben kapták meg. A plébánia ekkor Magyaróvár filiája volt, hiszen a település a magyaróvári uradalomhoz tartozott.[103]

A magyarországi városok közül először Sopron, Magyaróvár és Győr fogadták be a reformáció tanait.[104] Moson vidékén a 16. században élte virágkorát a kálvini református vallás, és csak a 17. század második felében szorult vissza.[105] Halászi a református vallásban vezető szerepet vállalt, főleg a 17. század első felében. A református hitre tért településben ugyanis 1616-ban megüresedett a lelkészi állás, és Samarjai Máté János töltötte be ezt a tisztet. Hat évet működött itt, mikor 1622. szeptember 14-én, a Komjátiban[106] tartott gyűlésen őt választották meg a somorjai egyházkerület püspökévé, amit 1652-ben, Halásziban bekövetkezett haláláig be is töltött.[107] Nagy hatású prédikátor volt, valamint teológiai szakirodalmi munkássága is jelentős, írásaiban sokat foglalkozott az egyházak egyesítésének gondolatával.[108] Halála után azonban a református vallás, főleg Habsburg nyomásra visszaszorult.[109] 1662-ben már az új katolikus templomot adták át Halászin, amelyet Szent Márton tiszteletére szenteltek fel.[110] 1714. júl. 25-én VI. Károly oklevelében a korábbi Szent Vitus és mindenszentek ünnepén tartott vásárokat áttetette Szent Márton (november 11.) és Szent László (június 27.) ünnepeire.[111] Ez első pillantásra nem is lehet különleges dolog, mivel a templom védőszentje már a reformáció előtt is Szent Márton volt, így ezzel magyarázható a vásárnap áttétele is. Szent László volt Szent Márton kultuszának egyik legnagyobb terjesztője Magyarországon, így a két név és a két ünnepnap ezzel is összekapcsolható. Azonban a 17. században a meginduló hazai ellenreformáció fokozottan arra törekedett, hogy a

100 MVL Halászi oklevelek ltsz. 4.
101 Ivánfi HM TDL 75–72.
102 A pecsétnyomó a Hansági Múzeum leltárkönyve alapján ott megtalálható volt, de sajnos ellopottként tartják nyilván.
103 GYEL Canonica Visitatio, 1766. 2387/1766.
104 Tóth 1984. 33.
105 Dr. Horváth HM TDL 678. 94.
106 Csizmadia 1992. 12.
107 Dr. Horváth HM TDL 678. 94.
108 Csizmadia 1992. 12.
109 A Habsburgok sosem tértek át a református hitre, mindig is katolikusok maradtak, amit saját birtokaikon igyekeztek is megtartani (a *cuius regio, eius religio* elve alapján). Mivel Halászi közvetlenül is Habsburg-birtok volt, hamar rekatolizált.
110 Dóka (szerk.) 1998. 72.
111 Ivánfi. HM TDL 75–72.

nemzeti múlt eseményeit, a nemzeti szenteket a maga képére formálva jelenítse meg.[112] Így a halászi országos vásárok idejének áthelyezése a két magyar szent névünnepére tulajdonképpen egy nagyobb irányelv része volt. 1746. június 6-án Mária Terézia királyné megerősítette a két vásár tartásának, valamint a hétfőnkénti hetivásárok tartásának engedélyét, de ezeken kívül még két országos vásárt is előírt Szent István király (augusztus 20.) és Szent Mátyás (február 24.) apostol névünnepein.[113] 1789. március 9-én II. József-címert is adományozott Halászinak,[114] mely Szent Mártont ábrázolta az amiens-i jelenetben, amint kardjával kettévágja köpenyét a koldusnak *(5. kép)*.

Mária Krisztina főhercegnő 1766-ban lett a magyaróvári uradalom, így Halászi mezőváros birtokosa, a terület fejlesztését, rendbetételét, csinosítását pedig azonnal meg is kezdte. Ezt tükrözi az 1766-ban keletkezett *Canonica Visitatio*[115] is, mely megemlíti, hogy a templom már nagyon rossz állapotban van, renoválás szükséges, azonban a legjobb egy új templom építése lenne. A munkálatok 1775-ben meg is kezdődtek, ugyanis ez év február 25-én le is tették az új templom alapkövét.[116] Az új barokk templom végül 1777-re készült el, és a védőszent Szent Márton napján, november 11-én szentelték fel. A padok a templomban az 1800-as évek elején készültek a gazdaközség megrendelésére. 1911-ben kicserélték a kövezetet, valamint a ma is látható festett üvegablakokat is ekkor készíttették.[117] A plébánia épületével is sokat kellett foglalkozni, amit jól tükröz, hogy az egyházmegyéhez küldött iratok alapján az 1937-ben renovált épület 1947-ben már rossz állapotú, düledezik.[118] Az orgona megvételének idejét nem tudjuk, de 1947-ben elromlott, és az egyház kérésére a gyár megjavította.[119] A templom épületét 1986–1987-ben felújították,[120] majd 2011-ben teljeskörűen renoválták, valamint kívül és belül is kifestették.

A templom oltárképéről külön is szólni kell, mivel kiemelkedő minősége bécsi festőre enged következtetni, minden bizonnyal Maulbertsch tanítványai készíthették, Szent Márton csodáit egy festményen megörökítve *(7. kép)*.[121] Az ábrázolás szintén egy nagyobb magyarországi tendenciába illeszkedik, ugyanis a 19. században hazánkban két elem vált jellemzővé a Szent Márton-ábrázolásokban. Szent Mártont ekkor leggyakrabban a koldusjelenetben (amiens-i jelenet), valamint

112 Lőrincz 2000. 46.
113 MVL Halászi oklevelek ltsz. 26.
114 MVL Halászi oklevelek, ltsz. n.
115 GYEL Canonica Visitatio, 1766. 2387/1766.
116 Szüts HM TDL 678. 94. 76–91.
117 Neuberger Ferenc, HM TDL 678. 94.
118 GYEL Halászi I. Vegyes iratok, ltsz. n.
119 GYEL Halászi I. Vegyes iratok, ltsz. n.
120 GYEL Halászi I. Vegyes iratok, ltsz. n.
121 Orbán (szerk.) 2008. 34.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

püspöki mivoltában ábrázolták,[122] ahogy az oltárképen is. Halászin tehát mindkét ábrázolás megtalálható.

Kápolnák állításáról csak a 19. századtól van adat: 1807-ben szentelték fel a Nepomuki Szent János-kápolnát, 1895-ben a Szent Kereszt-kápolnát, 1904-ben pedig a Lourdes-i-kápolnát.[123] Halászi első népiskolája is egyházi iskola volt, amit 1884-ben építettek.[124] A szocialista időszakban államosították, majd 1990-ben, a rendszerváltás után visszaadták a településnek, és mivel az egyház nem tartott rá igényt, önkormányzati tulajdonba került.[125] Ez az épület ma már nem iskolaként funkcionál, mivel a későbbi nagyobb iskolaépületet 2011-ben kibővítették, így a régi épületben tanuló alsó tagozat[126] is átköltözött az új épületbe, a régit pedig közösségi házként és kiállítótérként használja az önkormányzat *(8. kép)*.

3. A Szent Márton-kultusz európai, regionális és lokális horizontja

Szent Márton élete

Szent Márton 316-ban született *Sabaria*[127] városában, de a ma Paviának nevezett városban nevelkedett. Szülei pogányok voltak, apja római katona, majd tribunus lett, anyja valószínűleg szláv nő volt. Pannóniából Paviába való költözésük azzal magyarázható, hogy a római állam a katonáknak leszerelés után földet adott használatba, amit a család valószínűleg itt kapott meg. Történetírója és kortársa, Sulpicius Severus[128] szerint már gyerekkorában erősen érdeklődött a keresztény tanok

122 Lőrincz 2000. 50.

123 Neuberger Ferenc, HM TDL 678. 94.

124 Három tantermes népiskola. Szüts HM TDL 678. 94. 76–91.

125 Majtényi Tamás, 2015. 12. 04.

126 Elsőtől negyedik, majd a 2000-es évektől már csak az elsőtől harmadik osztályig jártak a gyerekek ebbe az épületbe.

127 Sulpicius Severus így említi a pannóniai várost. Régészeti szakmai viták szóltak arról, hogy ez vajon a mai Szombathely városát jelenti-e, vagy egy, a mai Pannonhalmához közel eső Sabaria Sicca nevű települést. Ez utóbbit a köztudatban élő legendákkal is alátámasztottnak vélték, azonban a régészeti kutatások alapján a mai Szombathely, azaz a római kori Savaria városa a valószínű. A vitát lásd még: Horváth 1944.; Paulus 1944.; említi: Magyar 2008. 12. A vitát végül a Szent Quirinius-bazilika régészeti feltárása oldotta meg. Paulus 1944. 51.

128 Sulpicius Severus 360 körül született Aquitaniában, befolyásos gall arisztokrata családban. Bordeaux-ban tanult, jogtudós lett, és felvette a kereszténységet, de nem tudott lemondani társadalmi rangjáról. Mártonnal való megismerkedésének és kapcsolatuknak, Márton térítőmunkájának a hatására egyre inkább az aszkézis felé hajlott Sulpicius is. Felesége halála után felszentelték pappá, így halt meg 420 körül. Életének főműve a Szent Márton élete című írása, amelyben a legnagyobb hitelességre törekedett, így sokszor találkozott Szent Mártonnal, hogy az meséljen neki életéről, valamint számos Mártonhoz közel álló személyt is megkérdezett az adatok hitelességéről. Sulpicius 2010. 104–106.

iránt, tízévesen már önszántából a hit szolgálatába akart állni, és katekumen[129] lenni, amit apja nem nézett jó szemmel. A korabeli törvények alapján a katonák fiainak kötelező volt a katonai szolgálat, ám ennek teljesítését csak apja nyomására tette. Élettörténete szerint a fiatal Mártont apja megkötöztette, és úgy hurcolta el letenni az esküjét.[130] Katonakorában is buzgón hívő ember maradt. Amiens-ben állomásozott, mikor egy őrjáratából visszaérkezve a városkapuban megpillantott egy szinte teljesen meztelen koldust. Már minden egyebét szétosztotta a hasonlóan szegények között, ezért fogta a kardját és kettévágta vele katonai köpenyét, és levágott felét odaadta a koldusnak. Éjszaka álmában megjelent neki Jézus Krisztus a levágott fél köpenyben, és elmondta, hogy mikor a kolduson segített, tulajdonképpen rajta segített, mert aki a legszegényebbnek ad, az neki ad.[131] Ezek után felmentését kérte a katonai szolgálat alól. A katonai szolgálat befejezte után megkeresztelkedett,[132] majd Poitiers-be ment, ahol Szent Hilarius tanítványa lett. Intenzív hittérítő és prédikáló körutakat tett, üldözte a falvakban még jelentős pogány eszméket. Ezek mellett számos csoda is az ő nevéhez fűződik, és csodás gyógyításokat is véghez vitt.[133] 371. július 4-én választották meg Tours püspökévé. 397. november 8-án hunyt el, és november 11-én temették el.[134]

Szent Márton tisztelete

Márton szentként való tisztelete közvetlenül halála után elkezdődött, ő volt az első kanonizált szent a katolikus egyházban, aki nem vértanúként halt meg.[135] A koldus lett Szent Márton attribútuma, a karitatív, szociális tevékenység mintaképe,[136] a felebaráti szeretet és az adakozás hőse.[137] Galliában és Itáliában már a 6. században[138] jelentős volt Szent Márton tisztelete, ami főleg Szent Benedeknek volt köszönhető, aki példaképének tekintette, nagy tisztelője volt és az ő életútját akarta követni.[139] Európában a széles körű Márton-tiszteletet tehát neki köszönhetjük, valamint Nagy Szent Gergely pápának, aki mindkét nagy egyházfit példaképének tartotta, életrajzukat pedig méltónak tartotta az utókornak való megörökítésre. Tisztelete ettől kezdve töretlen, leginkább Franciaországban, tevékenységének fő színhelyén, valamint szülőhelyén, Magyarországon. Szent Márton Franciaország

129 katekumen = hittanuló
130 Sulpicius 2010. 12.
131 Sulpicius 2010. 13.
132 A hagyomány szerint ekkor 18 éves volt, de Adolphe Regnier ezt számításai alapján vitatja. Lásd: Regnier é. n. 43. Regnier munkája nagyjából középúton áll a tudományos és a népies életrajz, valamint a szent magasztaló élettörténeti leírása között.
133 Sulpicius 2010. 29.
134 Pastor 2016. 59–60.
135 Magyar 2008. 14.
136 Lőrincz 2000. 18.
137 Sulpicius 2010. 107.
138 Lőrincz 2000. 16.
139 Sulpicius 2010. 103.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

védőszentje lett, de sok település is védőszentjének tartja, például Tours és Mainz is, ahol a város pecsétjein már a 13. században feltűnt Szent Márton alakja mind az amiens-i jelenetben, mind az azt követő álomjelenetben.[140]

Szent Márton tisztelete Magyarországon

Pannóniában, Savariában valószínűleg voltak kontinuus keresztény közösségek, akik ápolták Szent Márton tiszteletét, ami a honfoglaló magyarok letelepedése alatt és után is állandó lehetett.[141] Szent Márton kultusza a magyar keresztény kultúrában már Géza fejedelem idejében meghonosodott,[142] de jelentősen Szent István király uralkodása alatt virágzott fel, hiszen ő alapított monostort[143] tiszteletére Szent Márton hegyén, a mai Pannonhalmán.[144] Szűz Mária mellett ő lett Magyarország védőszentje,[145] hazánkban a kereszténység felvételének kezdetétől kötelező ünnep volt Szent Márton napja.[146]

Szent István király Szent Márton iránti tisztelete három forrásból is táplálkozhatott, hiszen felesége, Gizella és kísérete révén a bajor és a frank hagyományok megerősödtek az országban. Másrészről az Itáliából érkező Szent Gellért és társai a montecassinói szerzetesi örökséget hozták magukkal és honosították meg. Az ekkor megalapított pannonhalmi bencés monostor közvetlen kapcsolatot tartott fent Montecassinóval.[147] Harmadrészről pedig a Szent Adalberttel[148] Magyarországra érkező francia-cluny-i szellem is erőteljesen magában hordozta Szent Márton tiszteletét.[149]

Szent László király is kiemelkedően ápolta kultuszát, 1093-ban a szabolcsi zsinaton I. törvényének 38. cikkelyében elrendelte Szent Márton ünnepére, azaz november 11-ére a háromnapos vigíliát.[150] Nagyfokú népszerűsége a középkorban azzal is magyarázható, hogy az életét katonaként kezdő Szent Mártont a lovagkor embere is nagyon közel érezhette magához,[151] hiszen a lovagoktól elvárt jellemvo-

140 Lőrincz 2000. 20.
141 Lőrincz 2000. 38.
142 Zsámbéky 2008. 9.
143 Kr. u. 1001-ben szentelték fel az apátságot. Magyar 2008. 26.
144 Dobri 1999. 5.
145 Szintén Szent István tette meg az ország védelmezőjének. Lőrincz 2000. 38.
146 Lőrincz 2000. 40.
147 Szent Benedek már életében is nagy tisztelője volt Szent Mártonnak, igyekezett életét minél jobban követni, így már a rend megalapításának alapkoncepciójában és későbbi működésében is központi helyet foglalt el Szent Márton alakja.
148 Szent Adalbert prágai püspök volt, de európai hittérítő útja során Magyarországra is eljutott, Géza fejedelem udvarában élt, közös munkájuk egyházpolitikai és külpolitikai szempontból is jelentős volt.
149 Lőrincz 2000. 38–40.
150 Zsámbéky 2008. 9.
151 Forrai 1995. 107. A Márton név a latin Martinusból származik, melynek jelentése harcos, Mars istenhez hasonló, merész, bátor, így már nevében is ráérősített a lovagkori eszmékre.

násokkal is rendelkezett, kihangsúlyozva a szegények és elesettek megsegítését,[152] így válhatott a katonák védőszentjévé.[153]

Szent Márton tisztelete a gótika korában, a 14–15. században is virágzott, amit Magyarországon összeköthetünk az Anjouk uralkodásával.[154] Ábrázolásainak ekkor kétféle módja volt: az egyiknél attribútumaival, katonaként vagy püspökként ábrázolták, a másiknál pedig élettörténeteinek ciklusait mutatták be,[155] amiből az amiens-i jelenet tulajdonképpen önállósult,[156] és ez vált a szent leggyakoribb ábrázolásává. Az európai művészeti fejlődésbe illeszkedik bele a *Magyar Anjou-legendárium*[157] is, mely az 1330-as években keltezett kódex.

A 15. századtól már a lúd is megjelent ábrázolásain attribútumként.[158] A barokk korban a lovagból csodatevő, hittérítő, egyházépítő püspök vált, és ekkor már inkább ebben a mivoltában ábrázolták, nem az amiens-i jelenetben.[159] A Szent Márton-téma felelevenítése amúgy is erre az időszakra tehető hazánkban, hiszen a török kiűzése és a meginduló ellenreformáció fokozottan arra törekedett, hogy a nemzeti múlt eseményeit és a nemzeti szenteket a maga képére formálva és a maga céljaira felhasználva jelenítse meg.[160] Szent Márton tisztelete a 18. században a Magyarországra betelepülő német telepesek megjelenésével tovább erősödött.[161] A későbbiekben pedig, a 18–20. századra a népi vallásosság igényeihez igazodva, a lúd[162] attribútumával hangsúlyozottan falusi szentté, falusi hőssé vált.[163]

A szentek tiszteletét, ha nem is teljes mértékben ez határozza meg, de valamilyen szinten mérni lehet azáltal, hogy az adott településen milyen gyakori nevének megjelenése, azaz a lakosság mekkora részét keresztelték, esetünkben Mártonra.

152 Magyar 2008. 5.
153 Magyar 2008. 28.
154 Lőrincz 2008. 41.
155 Lőrincz 2008. 41.
156 Wehli 1999. 89.
157 Jacobus de Voragine *Legenda Aurea* című hagiográfiai műve szolgált alapjául. (Voragine 1990.)
158 Lőrincz 1999. 29.
159 Lőrincz 2000. 26.
160 Lőrincz 2000. 46. A halászi Szent Márton-templom oltárképe is ebbe az európai művészeti áramlatba illeszkedik. Készítője ismeretlen, egyesek magának Maulbertschnek, az osztrák udvari festőnek tulajdonítják, ám sokkal valószínűbb, hogy azt tanítványai készítették. Monogram nincs rajta, így ez alapján megállapítani nem lehet. Köszönet a szíves közlésért Székely Zoltán művészettörténésznek, a Hansági Múzeum igazgatójának.
161 Csoma 1999. 191.
162 Verő 2009. 133. A lúd mint Szent Márton attribútuma már a késő középkorban is megjelent. Ez az egymás mellé helyezés tulajdonképpen egy folklorisztikus legendán alapszik, miszerint mikor a gallok megtámadták Rómát, az alvó őrséget a Capitolium lúdjai ébresztették fel. Innen származik nevük is: *avis Martis* (Mars isten lúdja), amiből könnyű félrehallani az *avis Martini* (Márton lúdja) kifejezést. Eköré pedig nagyon hamar szövődött legenda ugyanazzal a szüzsével.
163 Lőrincz 1999. 34.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Dr. Horváth József az 1717–1840 között készült, közel 800 fennmaradt hagyatéki leltárat vizsgálva 328 halászi férfinévvel találkozott. A keresztnevek gyakoriságát tekintve a Márton ebben az időszakban csak a hatodik volt a sorban Halászin, az iratokban csak 22 Márton keresztnevű embert lehetett azonosítani,[164] de a környező falvakhoz mérten Márton nevű lakosok Halászin voltak a legnagyobb számban.[165]

Magyarországon az utóbbi években, évtizedekben újra megerősödött kultusza, hiszen 1997-ben, halálának 1600. évfordulója alkalmából emlékeztek meg róla egyházi és tudományos körökben egyaránt. Majd 2016-ban a magyar katolikus egyház megtartotta a hivatalos *Szent Márton-emlékévet*, születésének 1700. évfordulóján. A természetkedvelők, kirándulók is ismerhetik Szent Mártont, mivel az Európa Tanács 2005-ben a Szombathelytől Tours-ig vezető útvonalat európai kulturális útvonallá nyilvánította, hogy „*bemutassa Európa legnépszerűbb szentje, Szent Márton éltét és kultuszának kiemelkedő emlékeit*".[166] A zarándokút szinte az összes európai országot érinti, a legnagyobb kegyhelyeken mindenképpen áthalad, de igyekszik a kisebb, Szent Márton-patrocíniumú településeket is útba ejteni, így Halászi is egy állomáspontot jelent.[167] Noha ma Magyarországon 82 templom[168] viseli Tours-i Szent Márton nevét, csak néhányat érint ez az útvonal.

Szent Márton kultusza ma a halászi lakosság körében

Szent Márton tiszteletének ma egy új korszakát éljük, ennek tükrében pedig érdekes megvizsgálni egy olyan település lakosságának ismereteit Szent Mártonról, ahol évszázados kötődés is fennáll. Az interjúkészítés során ezért mindig megkérdeztem az interjúalanyaimat, hogy mit tudnak Szent Mártonról.

1. A legidősebb korosztály, vagyis a második világháború előtt, legfeljebb az alatt született emberek, noha csak fiatalon, de még éltek a szocialista rendszer előtti időszakban. Ők Szent Mártonról viszonylag több történetet, legendát tudtak,[169]

164 A Márton keresztnevet megelőzték a János (56), az István (40), a György (33), a Mihály (30) és a József (27) keresztnevek. A Pál és a Ferenc keresztnevek – a Mártonhoz hasonlóan – ugyancsak 22 alkalommal fordultak elő.

165 Dr. Horváth HM 678. 94.

166 Online: *www.viasanctimartini.eu.* Utolsó hozzáférés: 2017. április 10.

167 Orbán (szerk.) 2008.

168 Lőrincz 2000. 59. A három legjelentősebb központ Szombathely, Pannonhalma és Pozsony. Ezen városok környékén van a legtöbb falusi templom is, melyet Szent Mártonnak szenteltek. Halászi szempontjából a közeli Pozsony lehetett meghatározó.

169 Két népszerű legenda ismert a településen Szent Mártonról: az egyik, mikor az amiens-i városkapuban kettévágja katonai köpenyét a koldusnak. A másik egy folklorizálódott történet: amikor Szent Márton hírét vette, hogy püspökké akarják választani, elbújt a libák óljában, ám azok hangos gágogásukkal elárulták, és bármilyen szerény is volt Márton, így már nem utasíthatta vissza a tisztséget.

de leginkább a szent ünnepnapjához kapcsolódó időjárásjóslásról tudtak többet beszélni.[170]

2. A középkorú korosztály, nagyjából az 1950-es évektől a rendszerváltásig, az 1980-as évek végéig születettek. Ennek a generációnak az oktatása teljes egészében a szocialista rendszer alatt zajlott, mely nem nézte jó szemmel a vallásos tevékenységet, így a hittan oktatását is háttérbe szorította. Ez a nemzedék[171] valóban csak minimális ismeretekkel rendelkezik Szent Mártonnal kapcsolatban, a beszélgetések során csak véletlenszerűen jutott eszükbe néhány dolog. Ezt jól tükrözi Galgóczi Attila adatközlőm véleménye: „*Szent Mártonról mint a templom védőszentje nem hallottunk semmit, de Szent Mártonról szóló legendát se nagyon, csak ez a liba, meg hogy elbújt, meg jó szándékú volt. Mindent bele lehet magyarázni. Az, hogy erről nem hallottunk, a szocializmus elnyomásának tulajdonítható. Ha nem mentünk volna utána a dolgoknak, akkor nem lett volna semmi*".[172]

3. A harmadik a mai harminc év alatti korosztály, akik a rendszerváltás után vagy közvetlenül előtte születtek. Ekkor már a szülők beírathatták gyerekeiket hittanórára az általános iskola keretein belül, ahol a búcsú környékén minden évben szóba került Szent Márton személye. Az általános iskolások körében 2016 decemberében egy közel kétszáz gyereket érintő kérdőíves felmérést végeztem, melyben a gyerekek Szent Mártonról, valamint a faluval való kapcsolatáról rendelkező ismereteire voltam kíváncsi. Mivel ez a téma egyéb órákon is szóba jön,[173] az volt az előzetes feltevésem, hogy az ismeretek nagyjából azonos fokúak lesznek, ám a kérdőívekből egyértelműen kiderült, hogy a hittanórát látogató tanulók sokkal több információval rendelkeznek. A szinte mindenki által ismert, fentebb is említett két történeten[174] kívül a hittanosok más történeteket is leírtak, melyeket egyértelműen a Sulpicius Severus-féle életrajzból merítettek. A szent és a falu kapcsolatát viszont már többen ismerték, mivel az iskola 2002-ben felvette Szent Márton nevét,[175] ahol nyomatékosan tudatosítják is a gyerekekben az összefüggést. Ennek leglátványosabb eleme a minden évben megrendezésre kerülő Szent Márton-nap. Ezt a búcsúi hétvége előtti pénteken szokták megtartani az iskolában, fő eleme pedig a Szent Márton életét bemutató kis színdarab, amit minden osztály minden évben végig is néz, de mindig mások adják elő. Emellett az iskola a búcsú nagy

170 Az idősebb korosztállyal erről a témáról csak néhány interjút készítettem, inkább gyűléseken, összejöveteleken kérdeztem őket, akár csoportos, akár egyéni beszélgetés formájában.
171 Őket interjúhelyzetben kérdeztem a témáról.
172 Galgóczi Attila, 2017. 01. 11.
173 Magyarórán, történelemórán, de főleg hon- és népismeretórán is elő szokott kerülni a búcsúi téma.
174 Köpeny kettévágása, valamint a libaólba való elbújás.
175 Online: *http://www.szentmartoniskola.hu/iskolankrol.html.* Utolsó hozzáférés: 2017. április 10.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

fontosságát a mai napig is szem előtt tartja, ugyanis a búcsúvasárnapot követő hétfőt mindig tanítási szünetnek rendeli el.[176]

Szent Márton kultusza tehát a 20. század második felében hullámvölgybe jutott, amely most azonban újra kezd felívelni az oktatásnak és a népszerűsítő programoknak köszönhetően.

Szent Márton a magyar, az európai és a lokális néphagyományban

Szent Márton ünnepnapja a katolikus ünnepkörben november 11-én, temetésének évfordulóján van. Ez a késő őszi időpont a gazdasági év lezárását jelentette,[177] az ősz vége és a tél eleje közti átmenetet, határnapot. Mint minden nagy változást hozó naphoz, így Szent Márton napjához is számos sokrétű szokás és hiedelem kapcsolódott,[178] melyek főleg a mezőgazdasággal és az arra ható tényezőkkel voltak összefüggésben. V. I. Csicserov szerint a földművelő közösségek tevékenysége határozza meg a naptári évhez kapcsolódó folklór sajátosságait, így lehet összekapcsolni Szent Márton nevét a földművelés szokáskörével. A mezőgazdasággal összefüggő hagyományok két csoportra oszthatók: jelekre és rítusokra. A jelekből mindig jósolnak valamire, amit rítusokkal igyekeznek befolyásolni. A jelek általában a mezőgazdaság, a terméshozam következő évi alakulására vagy azt befolyásoló tényezőre utal. Ezekből a jelekből jósolták meg a várható időjárást, a termés mennyiségét, minőségét, az állatok szaporulatát stb. Tehát maga a munka, munkafolyamatok, a földművelés nyújtotta a népi kalendáriumok alapját.[179]

A Szent Márton-napi szokások tetemes része így a mezőgazdasági munkákhoz kapcsolódott. A sokféle sürgős gazdasági munka, a betakarítások ideje véget ért,[180] erre a napra be kellett fejezni a mezei munkákat,[181] el kellett vetni a búzát,[182] így az életritmusban is változás következett be egy időre, amit részben az időjárás változása okozott. Ezért Mártont a tél előhírnökének is nevezték.[183] Ünnepe után eluralkodik a gazdaságban a bizonytalanság, ugyanis munkával sem lehet már befolyásolni a termést. A téli ünnepnapokhoz nem is kapcsolódnak gazdasági szokások, inkább jóslások, termékenységvarázsló hiedelmek.[184]

176 Ebből a szempontból hagyományosabbnak tekinthető Halászin a búcsúi ünnep, hiszen a háromnapos hosszú hétvége annak jelentőségét növeli. A vásári árusok is igazodtak ehhez, már péntek estétől kint vannak a templom melletti téren, és többségük csak hétfő este távozik.

177 Bálint 1977. 463.

178 Ujváry 1979. 77.

179 Csicserov 1957. Idézi: Ujváry 1981. 101–103.

180 Balassa–Ortutay 1979. 65.

181 Halász 1999. 235.

182 Krupa 1971. 171.

183 Gelencsér–Lukács 1991. 245–246.

184 Weber-Kellermann 1978. 18.

November 11-e volt általában a tisztújítások ideje,[185] valamint a cselédfogadás,[186] pásztorfogadás napja is. A jószágot főleg Nyugat-Magyarországon egészen eddig kint tartották a legelőn, és csak ezen a napon hajtották be végleg az istállóba.[187] Ekkor kellett a pásztoroknak is elszámolniuk szolgálatukkal.[188] Már a 14. századi krónikákban is úgy hivatkoznak erre a napra, mint a tisztújítás, a fizetés, a jobbágytartozások lerovásának idejére.[189] Szent Márton napja bérletfizető határnap is.[190] A 17. századi pásztorszabályzatok is jeles napként említik, ugyanis a jószág behajtása minden esetben ünnepléssel járt. Szent Mártont a jószág partónusaként tisztelték, mivel parancsolni tudott az állatoknak is, valamint egy ördög által megszállt tehenet is megszabadított.

A pásztorok megajándékozása ekkor általános volt, akik rendszerint Márton estéjén végigjárták a faluban azokat a helyeket, ahonnan abban az évben állatokat hajtottak ki. Itt jókívánságokkal, verssel beköszöntek, az állatokat pedig megveszszőzték,[191] aminek gonoszűző, egészség- és termékenységvarázsló, gonosz- és betegségelhárító szerepet tulajdonítottak.[192] A vesszőt azután a gazdának adták (ezt hívják *Szent Márton vesszejének*), mivel azt tartották, hogy ahány gally van a veszszőn, akkora lesz a gazda állatszaporulata a következő évben.[193] Tavasszal ezért ezzel a vesszővel hajtották ki először a jószágot a legelőre. A pásztor a vesszőzésért ételt és bort kapott, valamint pénzt is, amelyet vidékenként *rétespénz*nek, *bélespénz*nek vagy *bélesadó*nak,[194] *mártongaras*nak[195] stb. neveztek. Azokon a településeken is, ahol egyébként nem tartott bált a lakosság Szent Mártonkor, legalább a pásztorok megünnepelték a munka végét és a kifizetések idejét.[196]

Szent Márton attribútumaként tartják számon a libát, ami tulajdonképpen egy folklorizálódott legendán alapszik. Egy középkori legenda szerint ugyanis, mikor a gallok megtámadták Rómát, az alvó őrséget a libák ébresztették fel gágogásukkal, így menekült meg a város. A libákat ezért Mars isten madarának (*avis Martis*) nevezik. Ebből pedig félrehallással, vagy, mivel Márton neve is Mars isten nevéből eredeztethető, egyszerű képzettársítással Márton lúdjának (avis Martini) is nevezték.[197] Ehhez hozzájárult az a tény, hogy a tömött libákat általában csak Márton napja környékén lehetett először levágni, és ezzel már egyenes út vezetett a capito-

185 Ez vidékenként természetesen eltérő lehetett.
186 Tátrai 1990. 209.
187 Ennél későbbre ezt sehol sem halasztották.
188 Bálint 1977. 465.
189 Tátrai–Karácsony Molnár 1997. 157.
190 Szendrey 1937. 337.
191 Bálint 1977. 464.
192 Magyar 2008. 79.
193 Halász 1999. 234.
194 Tátrai–Karácsony Molnár 1997. 157.
195 Bálint 1977. 465.
196 Gulyás 1986. 61.
197 Verő 2009. 133.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

liumi történet Szent Mártonra való vonatkoztatásához. E szerint a legenda szerint Márton, mikor megtudta, hogy püspökké akarják választani, szerénységből nem akarta elfogadni a címet, és elbújt a lúdólban, hogy ne találják meg. A libák azonban hangos gágogásukkal elárulták, így találtak rá a hívei, és kénytelen volt elfogadni a püspöki címet.[198] Szent Márton ünnepén tehát (gazdasági okokból) a liba volt az ünnepi eledel.[199] A feudális szolgáltatások közé tartozott az is, hogy Márton napjára hízott libát kellett ajándékozni a földesúrnak,[200] valamint minden egyes lúdból, amelyet ezen a napon készítettek el, egy darab járt a papnak. Természetesen a legszegényesebb, legkevesebb húst tartalmazó részét adták neki, ebből ered a *püspökfalat* kifejezés.[201] Egyik legtöbbet emlegetett adat, hogy a pozsonyi zsidók a főtemplom ünnepén, azaz Szent Márton napján két hízott libát vittek a császár udvarába, amelyet a legnagyobb gonddal neveltek és tömtek, majd fosztottak meg. A szállítás közbeni rázkódástól pedig azért féltek, hogy ez kárt okoz benne, ezért inkább gyalog vitték fel az udvarba.[202] Márton napján mindenkinek bőségesen enni kellett a libából, hogy következő évben is bőségesen legyen étel. Ezzel kapcsolatban mondták is: „*aki Márton napján libát nem eszik, egész éven át éhezik*".[203] A libák levágását néhol tréfás búcsúztatók,[204] színjátékok is kísérik, melyek témája általában a ludak megbüntetése azért, mert elárulták Szent Mártont az ólban.[205]

Márton napjára az újbor is kiforr már, amit általában ekkor kóstolnak meg először, mondván, hogy „*az újbornak Szent Márton a bírája*," ugyanis ekkor dőlt el a minősége, így *Nagypoharú Szent Márton*nak vagy *Borfujtó Szent Márton*nak is emlegetik ezt a napot.[206] Az újbor első megkóstolását ezért *Szent Márton poharán*ak nevezték, az aznapi lakomán ez került az asztalra. A mulatozás közben persze a borfogyasztás is növekedett, ezen a napon sokan le is részegedtek, amit ezért Szent Márton nyavalyájának említ Bod Péter.[207] A Márton-napi mulatozás, mértéktelen étel- és italfogyasztás bőségvarázsló jellegéhez[208] az is hozzájárult, hogy ez volt az utolsó nagy ünnep az egyházi év lezárása és az új év kezdete, azaz az advent előtt, amely böjti időszak volt. A februári farsangi időszakhoz hasonlóan ekkor is bőséggel készültek fel a böjtre, lakodalmakat, bálokat, mulatságokat tartottak.

198 Bálint 1977. 468.
199 Bálint 1977. 468.
200 Bálint 1977. 467.
201 Ujváry 1979. 78.
202 Bálint 1977. 467.; Réső 1867. 271. Bálint Sándor ezt Halászival kapcsolatban is megemlíti.
203 Bálint 1977. 468.
204 Bálint 1977. 468.
205 Ujváry 1979. 82.
206 Csoma 1999. 189.
207 Idézi Bálint 1977. 470.
208 Az ünnep mindig egy különleges időszakot jelent, amikor az ember vagy a közösség eltér a megszokottól, hétköznapitól máshogy viselkedik, de így is hagyományosan megszabott előírásokat és tilalmakat tart be. Az ünnep lényegéhez ezáltal hozzátartozik a pazarlás, a számító értelem kikapcsolása, a munkaidő feláldozása. Bahtyin 1982. Idézi: Iancu 2011.

Ezért ezt az időszakot kisfarsangnak vagy második farsangnak is nevezik, Bod Péter pedig *Martinalia*ként említi.[209]

Talán a legszélesebb körűen ismert, Szent Mártonhoz kapcsolódó szokás az időjárásjóslás, amelyet az elfogyasztott lúd mellcsontjával[210] végeztek. Kitették az ablakba vagy pitvarba, és másnap reggel a színéből a következő év időjárására, esetleg termésére következtettek. Ha fehér maradt a mellcsont, akkor hideg, havas télre számítottak, ha viszont megbarnult, akkor enyhébb, sáros télre kellett készülni.[211] De ugyanígy az aznapi időjárásból is a következő évi időjárásra lehetett jósolni.[212] Például azt tartották, hogy „*ha fehér lovon jön Márton, fekete lesz a karácsony*".[213] Csallóközben pedig azt mondták, hogy ha Márton napja világos, akkor jó kukoricatermés lesz, de ha ködös, akkor gyenge lesz a termés.[214]

Békéscsabán azt mondták, hogy Márton napjára már végleg elhullanak a legyek. Itt a behajtáshoz is kapcsolódott egy hiedelem, miszerint az a jó, ha a legelőről hazahajtott jószág útközben porba kerül, mert akkor jó termés várható a következő évben.[215] Az ország számos vidékén, például a Székelyföldön,[216] Muravidéken, a Hajdúságban,[217] stb. ettől a naptól kezdődött a disznóvágások ideje is, különben ha előbb levágták volna őket, megnyüvesedett volna a szalonnája.[218]

Márton napjához ezek mellett munkatilalom is kapcsolódott, tilos volt ugyanis ekkor mosni, szárogatni, különben marhavész ütötte volna fel a fejét. Azt tartották, hogy a dög ilyenkor odasiet azokra a helyekre, ahol a ruha kiterítve szárad, ezért ahelyett majd a jószág bőrét kellene nemsokára kiteríteni.[219] De ezen a napon tyúkot sem ültettek többek között a Muravidéken és Baranyában sem.[220]

Szent Márton napja tehát már a tél kezdetét jelentette, amelyhez kapcsolódóan számos szólást is ismerünk: „*a tél már szürke lovon érkezik*,"[221] mondták, ha ezen a napon nem esett a hó. Ha viszont esett, akkor azt mondták, hogy „*eljött Márton fehér lovon*".[222] Azonban Háromszéken azt tartották, hogy az idő ezen a napon annyira felmelegszik, hogy kendert is lehet törni.[223] Ezeken kívül még sok más

209 Idézi: Csoma 1999. 189.
210 Egyes helyeken a liba májából is jósoltak a következő évi időjárásra (pl. Fejér megye). Lásd: Gelencsér–Lukács 1991. 246.
211 Bálint 1977. 469.
212 Bálint 1977. 470.
213 Halász 1999. 236. Muravidék.
214 Presinszky (sajtó alá rendezte) 1996. 16.
215 Krupa 1971. 171.
216 Pozsony 2015. 214.
217 Barna 1979. 118.
218 Pozsony 1997. 224.
219 Pl. Göcsej, lásd: Bálint 1977. 471.; Muravidék, lásd: Tátrai–Karácsony Molnár 1997. 158.
220 Penavin 1988. 137.
221 Pozsony 1997. 224.
222 Galgóczi Imréné, 2017. 01. 09.
223 Pozsony 2015. 214.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

szólás őrizte meg Szent Márton emlékét. „*Szent Márton palástját viseli,*" mondják, amikor védelemből eltakarnak valamit, elfedik az igazságot.[224] Ha valami már nagyon régen történt, hosszú idő telt el, viccesen odabökik: „*sok Szent Márton lúdja telt el azóta*".[225]

Szent Márton napjához tehát rengeteg sokrétű, színes szokás és hiedelem fűződik, ezáltal tisztelőinek köre is széles, sokan tartják patrónusuknak. Az állattenyésztők, ló- és lúdtartók természetesen a gazdasági évben betöltött szerepe miatt, a pásztorok szintén hasonló okból tartják védelmezőjüknek. A kutyák, madarak és a lovak védőszentje is ő.[226] Az újbor ekkori kiforrása miatt neve összekapcsolódott a szőlőtermesztéssel, így válhatott a szőlő és a szőlőtermelők védőszentjévé is,[227] de a kádárok, vincellérek is kiemelten tisztelték.[228] Az amiens-i történet alapján a koldusok patrónusának tartják, a köpeny kettévágása miatt pedig a szabók is védőszentjükként tisztelik,[229] így sok céh is annak tartotta,[230] ezért ünnepnapján nagy lakomákat tartottak.[231]

Szent Márton napja nemzetközi, európai viszonylatban

Szent Márton napjához európai szinten is nagyon sok szokás és hiedelem kapcsolódik,[232] főleg a pásztorszokások köréből.[233] Burgenlandi területeken is ismert volt a pásztorjárás és a vesszőzés, de a horvátok is megajándékozták ekkor a pásztort, ugyanis ételt és italt küldtek ki nekik a mezőre.[234] Svájcban is ezen a napon hajtották vissza végleg az állatokat az istállóba, majd szintén megvesszőzték őket.[235] Göttingen környékén azonban nem a pásztorok járnak ekkor házról házra köszönteni, hanem a gyerekek. Jókívánságok kíséretében verset mondanak, amiért ajándékokat kapnak.[236]

A libavágások szintén ekkor voltak jellemzőek Európa-szerte, amelyeket bőséges lakomák kísértek.[237] Hans Koren szerint a libafogyasztás inkább a cseh terüle-

224 Bálint 1977. 455.
225 Bálint 1977. 469.
226 Gulyás 1986. 63.
227 Magyar 2008. 76.
228 Csoma 1999. 188.
229 Magyar 2008. 41.
230 Bálint 1977. 470.
231 Magyar 2008. 73. Ezeken a lakomákon természetesen libasült került az asztalra.
232 Még a protestáns országokban is, ahol Luther Márton november 10-ei születésnapjának lett erős befolyása erre az időszakra. Ujváry 1979. 83.
233 Gulyás 1986. 63. Németország, Ausztria, Franciaország és Anglia pásztorszokásait vizsgálta.
234 Bálint 1977. 466.
235 Ujváry 1979. 79.
236 Ujváry 1979. 81.
237 Weber–Kellermann 1978. 168.

teken volt jellemző, német területeken ez a disznóvágások ideje volt.[238] Az erdélyi szászok is ettől a naptól kezdték a disznóvágásokat.[239]

Mindezek mellett az újbor fogyasztásának Márton-napi kezdőpontja is európai szinten ismert, Koren szerint német területeken úgy tartották, hogy azért Szent Márton a bor bírája, mert nagyon szerette.[240]

Ehhez a naphoz azonban nemcsak pozitív hiedelmek tartoztak, mivel Szent Márton napját gonoszjáró napnak is tartották, ahogy minden olyan napot is, amely az évben, az időjárásban változást jelentett.[241] A gonosz, láthatatlan lényeket pedig, amelyek minden időszak kezdetén kísértenek, a legények zajos felvonulásokkal űzték el.[242] Ez a tény pedig nagyon is fontos a „*csingislovas*" felvonulás vizsgálata szempontjából, hiszen Halászi a német területek közvetlen közelében fekvő település volt, valamint a környező településeken is (Magyaróvár, Moson, Magyarkimle, ahol történetesen svábok laktak) jelentős német lakosság élt. Párhuzamot természetesen ennyi adatból nem vonhatunk, azonban a Márton-napi zajos felvonulást akár német átvételnek is tekinthetjük, amit némiképp megerősít az a tény is, hogy a magyar területeken főleg a németlakta (sváb-, szász-) vidékek közelében figyelhető meg erősebben Szent Márton tisztelete (Dunántúl, Erdély), míg az alföldi, felvidéki területeken ezt a napot nem tartották különlegesen fontosnak, csak említésszerű adataink vannak Márton napjáról.[243]

Márton-napi népszokások Halászin

A halászi Szent Márton-napi szokások az országos mintához hasonlóan főként az állattartáshoz, pásztorkodáshoz kapcsolódnak, mivel Halászi már a 18. században is állattenyésztéssel foglalkozó település volt.[244] A pásztorokat itt Szent György napjától Szent Mártonig fogadták meg,[245] és miután ezen a napon behajtották az állatokat, megkapták járandóságukat is. A pásztorjárás és a vesszőzés is jellemző volt, ám Halászin *Szent Márton-napi kerülő*nek nevezték. A pásztorok egy nagy zsákkal bementek azokba a házakba, ahonnan abban az évben állatokat hajtottak ki, és minden háznál kaptak valami ajándékot, általában ételt, alapanyagokat stb.[246] Ha a következő évben új pásztort fogadtak, akkor azt mindig november 11-én

238 Koren 1934. 179.
239 Pozsony 1997. 224.
240 Koren 1934. 180.
241 Szendrey 1937. 337. Ő ezt évnegyedkezdő napnak is hívja.
242 Koren 1934. 180.; Ujváry 1979. 80. A gonosz távolságtartásának ez a módja a magyar hiedelmekben is ismert, gondoljunk például a Miklós-járásra vagy a farsangi felvonulásokra.
243 Lásd: Barna 1979.; Ikvai (szerk.) 1985.
244 Felhő I. (szerk.) 1970. 159-160.
245 Halászin azt is mondták, hogy „*a legeltetés a püski búcsútól a halászi búcsúig tart*". Azaz Szent György napjától Szent Márton napjáig. Korcz 1996. 232.
246 HM TDL 739.87. Halászi kérdőívek.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

tették.[247] A járandóságok kézhez kapása, valamint a jövő évi szolgálatok tisztázódása után a pásztorok nagy mulatságot tartottak.[248]

Az újbort Halászin is ekkor kóstolták meg először, a liba fogyasztása mégis a legkiemelkedőbb szokás volt. A libákat vagy ezen a napon, vagy már a megelőzőn vágták le. Jellemzően ludaskását és sült libát készítettek, újabban töltelékkel is sütik, töltött libanyakat is készítenek.

Bálint Sándor említ egy halászi szokást, miszerint a bíró és az egyik esküdtje Szent Márton-napra egy kukoricával és dióval tömött ludat vitt fel Bécsbe a király asztalára. Ezt pedig azzal magyarázta, hogy a pozsonyi zsidók is a főtemplom ünnepén, azaz Szent Márton napján tömött ludat vittek Bécsbe a császár udvarába, és ezt nyilvánvalóan Halászira is leszivárgó szokásnak tartja.[249] A párhuzam nyilvánvaló, ám inkább magyarázható azzal, hogy a török kiűzése után a terület közvetlen Habsburg-fennhatóság alá került, a feudális ajándékok és adók lerovása pedig sokszor terményben történt. Márton napján pedig a libákat is végleg behajtották a mezőről, a túl sok baromfit pedig nehéz lett volna a házaknál kiteleltetni, ezért levágták őket, vagy adóként, ajándékként vitték a földesúrhoz.[250]

A lúdhoz kapcsolódik a Halászin legszélesebb körben ismert időjóslás is. A lúd mellcsontjára figyelni kellett az étkezéskor, hogy egyben maradjon. Ezt kirakták a pitvarba vagy a két ablak közé, és három nap múlva megnézték, hogy mennyire színeződött el. Ennek megállapítására a következő verset mondták segítségül:

„*Márton napján, hogyha lúdpecsenyét ettél,*
Annak a mellcsontja, hidd el, hogy megmondja, minő leend a tél.
Tedd az ablak közé, ha barna vagy veres,
Gyenge leend a tél, kevés hóval, szeles.
Ám de ha fehéren marad meg a mellcsont,
Erős tél, sok hóval, meglásd, igazat mond."

A Márton-napi időjóslás szellemisége nagyon erős volt a településen, amit a sok szólás és jóslás is tükröz. Nemcsak a lúd mellcsontjából, hanem az aznapi időjárásból is következtettek a karácsonyi, téli vagy jövő évi időjárásra. Néhány példa:

„*Márton napi nagy hidegre szükséges a hó,*
Jobb, ha ázik, mintha fázik ilyenkor a ló."

„*Hogyha ködös Márton nap,*
Sok tűzifa megmarad."

247 A régieket pünkösdkor újították meg.
248 Timaffy 1980. 54-63.
249 Bálint 1977. 467-479.
250 Ujváry 1979. 82.

„*Ha Márton napján a lúd a jégen áll,*
Karácsonykor sárban botorkál".[251]

A Márton napi időjárást rendkívül szeszélyesnek tartották, amit a következő tréfás mondás is bizonyít, amelyet arra a kérdésre válaszoltak, mikor valaki megkérdezte, hogy milyen idő lesz Szent Márton napján:

„*Vagy eső, vagy hó,*
Vagy rossz idő, vagy jó".[252]

Ha hó esett, akkor pedig azt mondták, hogy „*eljött Márton fehér lovon*".

A búcsús nagymise utáni „csingislovas" felvonulás egyedi szokás a magyar hagyományokra nézve, amelyet véleményem szerint erős német hatás is befolyásolt. Ezt a hatást erősíthette egy másik, szintén német átvételű szervezet, a legénytársaságok, legényegyletek,[253] vagy ahogy Halászin mondták, a *legénycéhek* működése. Sejtésemet azzal is alátámasztottnak vélem, hogy a lovas felvonulást is ez a legényszervezet rendezte meg és bonyolította le.

4. A legényszervezetek szerepe a falvak életében, magyar és nemzetközi viszonylatban

A legénycéhek szerepe a magyar faluszervezetben

A falusi legénytársulatok meghatározott funkciókat láttak el saját közösségük életében, saját jogokkal és kötelességekkel bírtak. Ezeknek a jogoknak nemcsak gyakorlói, hanem ellenőrzői is saját maguk voltak. Ők felügyelték a fiúk legénnyé válását, ennek rítusát is ők irányították, tehát az egyén szocializációs folyamatára is hatással voltak, mindezt a közösség rendjének fenntartása érdekében. Emellett a falu közösségi életében is szervezőszerepet vállaltak.

A legénytársulatok szervezeti felépítésére, működési struktúrájára, magára a kialakulásukra is nagy hatással voltak a középkori céhes mesterlegények egyesületei, még az avatási és ünneplési formák átemelése is megfigyelhető. Például működésüket ugyanolyan írott alapszabályzatok határozták meg, a lustaságot, a veszekedést, a káromkodást, a dorbézolást, a kötelességek elmulasztását szigorúan büntették.[254] Jellemző az erős német befolyás, hiszen a céhes szervezetek jórészt német telepesek által alakultak, azok hagyományait vették át, falusi szinten is.

251 Halászi Helytörténeti Füzetek I. 8. (Kiss Jánosné közlése).
252 Galgóczi Imréné 2017. 01. 09.
253 Legényszervezetek német vonatkozásaihoz: Pozsony F. 1997.; Hajnal I.–Ernyey J. 1910. A német hatást és átvételt hangsúlyozza: Pozsony F. 1997.; Olosz K. 2003.
254 Pozsony 1997. 47.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Ezek a társulatok jobbára a Dunántúlon és Erdélyben voltak jellemzőek, ahol a népesség közvetlenül érintkezett a német lakossággal. Az erdélyi falusi legénytársulatok előzményeként a szász *Bruderschaft*ot nevezhetjük meg, ami a szász települések jellegzetes nemi és generációs alapon szervezett társadalmi intézménye volt, mely a konfirmáció és a házasság közötti időszakban biztosította a fiatalok szocializációját, a hagyományos értékrend átadását és csoportos szórakozását.[255] A német hatást bizonyítja, hogy a Szászföldddel közvetlenül érintkező magyar falvakban nagyobb gyakorisággal fordultak elő legényegyletek, mint a teljesen magyar lakosságú területeken, emellett a Szászföldhöz közeli román falvakban is találkozhatunk legénytársulatokkal, ami szintén ezt a hatást tükrözi.

Az avatás is hasonló módon folyt, hiszen a szervezetbe való beavatás előfeltétele a rátermettség bizonyítása volt, amit a céheknél a mestermű elkészítésével kellett bizonyítani. A falusi legénytársaságoknál ez kissé összetettebb volt, itt a mezőgazdasági munka elvégzésére való képességet kellett bizonyítani, valamint el kellett érni egy bizonyos kort (ez általában 16–18 év körül volt, de a református vidékeken a konfirmációhoz kötötték),[256] hogy a szervezetbe való felvételüket kérhessék. A felavatásnak ezenkívül még számos előfeltétele volt: a jelöltnek be kellett fizetnie egy fertály bort a legénycéh tagjai számára. Ezután bizonyítania kellett a munkában való helytállását, fizikai erejét és ügyességét. Testi és szellemi fogyatékosság esetén nem nyerhetett felvételt a céhbe, de erkölcsi vagy jellembeli kifogás sem merülhetett fel ellene. Az avatáshoz a fiú szüleinek is hozzá kellett járulniuk, valamint egy rokonnak, komának vagy egy idősebb legénynek kellett vállalnia a keresztapaságot.[257]

A próbák teljesítése után az avatás általában a kocsmában történt, a keresztapa és a jelölt kölcsönösen kinyilvánították a keresztfiúságot, ami egymás kölcsönös segítésének kötelezettségével járt. A jelölt által fizetett borból áldomást ittak (ezt sok helyen *társpohár*nak is nevezték, ami egyértelműen a céhes terminológia átvételét tükrözi),[258] majd a keresztapa a pohárban maradt bort a legény fejére öntötte, így keresztelte meg.[259] Ezután pofon vágta, de az is gyakori volt, hogy a többi legény ütlegelését is szisszenés és jajgatás nélkül kellett kibírnia. Ezek voltak az utolsó ütések, melyeket gyerekként, megtorlatlanul elfogadott.[260] Az avatás idejét általában valamilyen ünnepnaphoz igazították, ám ez vidékenként eltérő volt, legjellemzőbben a templombúcsú napjához, farsanghoz, pünkösdhöz stb. kapcsolódott.[261] Az esemény mindenhol mulatsággal zárult.[262]

255 Pozsony 1997. 45.
256 Németh 1966. 244.
257 Tárkány 2003. 166.
258 Szendrey 1952. 365.
259 Tárkány 2003. 167.
260 Szendrey 1952. 361–362.
261 Szendrey 1952. 360.
262 Pozsony 1997. 92.

Az avatással a legény a legényszervezet teljes jogú tagja lett, valamint a falukö-zösségnek is ugyanilyen jogú tagjává vált. Ez természetesen különböző jogokkal és kötelezettségekkel is járt. A legényként való felöltöztetést követelhette a szüleitől, szabadon járhatott a kocsmába és a lányokhoz udvarolni, valamint táncba is meghívhatta őket. Felelősségteljes munkát vállalhatott a közösségben, ha elszegődött, már nem csak félrész járt neki, mint a fiúknak, hanem megkapta a felnőtteknek járó egész részt. A falusi közmunkákban is részt kellett vennie, és hasznos tevékenységében mindenki köteles volt őt segíteni. Legényként már részt vehetett a legények közös összejövetelein, mulatságain. Csak ekkortól dohányozhatott, ihatott és bandázhatott úgy, hogy azt már senki sem tiltotta meg neki. Bortermelő vidékeken saját kulcsot is csak ekkor kapott a borospincékhez. A templomban már a legények padjában ülhetett, otthon megszeghette a kenyeret, és önállóan is vehetett a tálból, valamint részt vehetett az asztal körüli beszélgetésben.[263]

A legényszervezetek egy-egy közösség legényeinek csoportosulásai voltak, amelyeknek szerveződése nem feltétlenül települési szinten történt, hanem ezenbelül tovább tagozódhatott. Az egyes falurészek vagy társadalmi csoportok legényei külön társaságokba is csoportosulhattak. A falvak, falurészek fiataljai közti kapcsolattartást akadályozhatták is ezek a szervezetek, elősegítve ezzel az endogámiát is. A kizárásra való törekvés, annak akár erőszakos betartatása sok esetben veszélyessé is tette ezeket a bandákat,[264] nemegyszer verekedésekre, esetleg emberölésre is sor kerülhetett, ezért is hívták néhol az ilyen társulatokat „bicskásoknak."

A legényszervezetek részt vettek a vallási életben, liturgikus szokásokban is. Református vidékeken a presbitérium munkáját is segítették, és jobbára egyházi irányítás alatt is működtek.[265] Katolikus vidékeken inkább a liturgikus szertartásokon való részvétel a jellemző, például körmenetekben, zarándoklatokon a zászló hordozása. Felekezettől függetlenül azonban mindenhol feladatuk volt, hogy a vallásos élet előírásait betartsák, és azt másokkal is betartassák. Ennek eléréséhez akár büntetést is kiszabhattak a szabályszegőkre vagy a nem engedelmeskedőkre, a gyerekeket pedig akár fizikailag is megfenyíthették.[266]

A legénytársulatok szervezeti felépítése és annak terminológiája is változatosnak mondható. A legényszervezetet mindig egy választott vezető irányította, de a megválasztás módja, időpontja, valamint a státusz betöltésének időtartama már mindenhol eltérő volt. A legényszervezet elnevezése is hasonló változatosságot mutat: *legénycéh*nek, *legénybandá*nak stb. nevezték, a vezető legény megnevezése

263 Tárkány 2003. 169.
264 Tárkány 2003. 173.
265 Pozsony 1997. 62.
266 Olosz 2003. 267.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

pedig *legénybíró*,[267] *legénygazda*, *öreglegény*,[268] *elsőlegény*[269] stb. volt. A vezető legény munkáját más társaságbeli legények is segítették, akiket szintén választottak, esetleg a legénytársaság vezetője nevezte ki. Számuk és feladatuk hasonló változatosságot mutat: *írnok*, *kasszás*, *küldönc*, *szószóló* stb.

Szervezetként külön kitüntető jogként járt nekik a címerhasználat, ami az együvé tartozást fejezte ki a közösségben, a társaság szimbóluma lett. A címer általában mindig a folytatott tevékenységre utalt, a céheknél természetesen az adott foglalkozást jelenítette meg, míg a falusi társulatoknál a jellemzőbb mezőgazdasági munkát. Például Szigetközben a halászattal foglalkozó Lipót legénycímerében a csónak volt látható, Zseli legénycímerében pedig mezőgazdasági eszközök, mert itt főleg földműveléssel foglalkoztak.[270]

A falu fiataljainak szórakozását, közösségi életét is jórészt a legénytársulatok felügyelték és szervezték, a szokáshagyományok lebonyolításában is vezető szerepet vállaltak. A nagy ünnepeken az ő feladatuk volt a táncmulatságok megrendezése, ahol a vezetőnek külön figyelnie kellett arra is, hogy minden lányt egyenlő mértékben megtáncoltassanak. Télen csak a legényegylet tagjai mehettek el a fonóba, tollfosztóba udvarolni.[271] A legényszervezet vezetői az erkölcsös életet is felügyelték, az udvarló legényeket is ellenőrizhették, bemehettek a lányos házhoz, valamint ahol a lányok és legények külön helyen elvonulhattak (pl. padláson, pitvarban stb.), ott is véletlenszerűen megjelenhettek ellenőrizni a fiatalok erkölcsös viselkedését.[272] Ezt a célt szolgálta a vénlányok és vénlegények szertartásos kicsúfolása is macskazenével, tuskóhúzással stb.[273]

A legénytársulatból való kilépésnek is megvoltak a maguk meghatározott, szertartásos formái. A sorkatonaság alatt a legények tagságát általában felfüggesztették, de fenntartották, visszatértükkor újra ugyanolyan teljes jogú tagok lettek. A kilépés általában a legény házasságkötésekor történt meg, ami szintén rituális, mulatságba átcsapó keretek között történt. A legény halálakor különösen nagy gonddal segítettek a temetés lebonyolításában, általában társai vitték koporsóját is. Ritkábban a legény költözése miatt is megszűnhetett a tagság.[274]

A legényszervezetek legfőbb szerepe tehát a fiatalok, főként a fiúk szocializációjában, társadalomba való belenevelésében, integritásában volt. Nekik kellett példát mutatni a vallásos, becsületes életben, a közösség rendjének fenntartásában és a közösségért vállalt munkában is.[275]

267 Tárkány 2003. 174.
268 Pozsony 1997. 47.
269 P. Jámbor 1957. 108.
270 Timkó 1904. 323.
271 Pozsony 1997. 65.
272 Olosz 2003. 269.
273 Tárkány 2003. 177-178.
274 Pozsony 1997. 54.
275 Tárkány 2003. 177.; Pozsony 1997. 66.; Németh 1966. 258.

A halászi legénycéh szerepe a falu hagyományos életében

A halászi legénycéh tevékenységéről és felépítéséről a legtöbbet P. Jámbor Márta tanulmányából[276] és a győri Xantus János Múzeum adattárában található gyűjtési céduláiból[277] tudhatunk meg.

Halászin a legények kocsmánként különültek el, ami tulajdonképpen társadalmi elkülönülést jelentett, hiszen a gazdag parasztok fiai, a zsellérek, valamint az iparoslegények külön-külön kocsmákba jártak, és külön alkottak legénycéheket is. Tulajdonképpen a falu két részén, az Alszegen és a Mátkán elkülönülten laktak a gazdag parasztok és a szegényebbek, zsellérek.[278] Ez az elkülönülés a templomban is megmutatkozott, hiszen mindhárom céhnek külön legénypadjai voltak. Mulatságok alkalmával ugyan átjártak egymáshoz, de a *céh*t (belépőt)[279] nekik is meg kellett fizetniük, és általában nem is maradtak sokáig.[280]

Halászin a legénykor előtti gyerekeket, fiatalokat három korcsoportba sorolták: máshogy kezelték a kisgyermekeket, az iskolás gyerekeket és a *puhab*nak[281] nevezett 15–17 éves fiúkat. Ők tulajdonképpen egy átmeneti korosztály voltak, már nem gyereknek számítottak, viszont még a legénység soraiba sem fogadták be őket.[282] Hiszen csak az iskola után, 16 éves kora körül kezdték el a fiúk a kaszálást, aminek megtanulása tulajdonképpen szimbolikusan a felnőtt férfimunka elsajátítását is jelentette. A legénysorba még nem tartozó *puhab* bérmunka vállalása esetén csak félbért kapott, valamint a gyerekekre vonatkozó tilalmak és szabályok voltak érvényesek rá.[283] Azonban ezeknek a gyerekeknek, fiatal fiúknak is nagy szerepük volt a legények és leányok egymással való érintkezésében, hiszen sokszor ők voltak az üzenetközvetítők a két fél között. A lányok mulatságba való hívásakor is őket küldték a legények egy üveg borral,[284] ilyenkor pedig mindkét féltől ajándékot kaptak. Ugyanakkor este nyolc óra után már nem tartózkodhattak az utcán, mert ha a legények elcsípték őket, az veréssel is végződhetett. Mulatsági alkalmaik is elkülönültek az idősebb korosztályétól, a dudabál[285] volt jellegzetesen a gyerekek báli formája, ahol ők táncolhattak.[286]

Mikor a puhab már úgy gondolta, hogy felvételt akar nyerni a legénycéhbe, az elsőlegény elé állt, és közölte, hogy szeretné befizetni a *puhabcéh*t,[287] ami nagyjá-

276 P. Jámbor 1957.
277 XJM EA 5871
278 Mátyás József, XJM EA 5871 21.
279 Sifter István, XJM EA 5871 66.
280 Korcz Antal, XJM EA 5871, 10.
281 Frauhammer János XJM EA 5871 38.
282 P. Jámbor 1957. 99.
283 P. Jámbor 1957. 103.
284 Frauhammer János, XJM EA 5871 38.
285 Korcz Antal XJM EA 5871 55.
286 P. Jámbor 1957. 102.
287 Neuberger Ferenc, XJM EA 5871 22.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

ból 4-5 liter bort jelentett. Ezt általában 16 éves kora körül tette meg, a legények pedig engedményeket adtak a számára, például már nyolc óra után is kint lehetett az utcán, és elmehetett a kocsmába is, de csak az ajtó melletti asztalnál ülhetett, nem csatlakozhatott a legényekhez. Ezeket az ingatag kiváltságokat pedig előszeretettel éreztették a fiatalabb gyerekekkel. Az ő mulatságuk még ekkor is a dudabál volt, viszont már elkezdték otthon tanulni a verbunkot és egyéb táncokat, hiszen ezek ismerete is elvárás volt a legényektől. A falu nyilvánossága előtt is megmutatták megváltozott társadalmi státuszukat: a templomban a padok melletti keskeny közön álltak, valamint már nem „*Dicsértessék!*"-et köszöntek, hanem „*Jó napot!*"-ot. A legények szokásait is csoportosan gyakorolták már, viszont a legényektől elkülönülten.[288]

A puhab felvételi kérelmét az elsőlegény megbeszélte a többiekkel, és ha mindegyikük beleegyezett, akkor a puhab befizethette a *fertál*t[289] is, ami nagyjából 17-18 évesen meg is történt.[290] Ehhez azonban a munkában való jártasságot be kellett bizonyítani a legények előtt. Ez persze a falusi munkavégzés közben már megtörtént, hiszen a közös munka alkalmával a legények már megfigyelhették a fiatalabbak munkabírását, esetleg hasznos tanácsokkal is ellátták. A próbatétel a községi réten zajlott, amelyet a falu legénysége mindig közösen kaszált. A legénynek a próba során be kellett bizonyítania, hogy tud kaszálni, kapálni, kaszát megfenni, a szekeret takarmánnyal megrakni, stb.[291] Tehát mindent meg tud már csinálni, ami egy gazdaság ellátásához szükséges. A testi vagy szellemi fogyatékosság miatt alkalmatlanokat nem engedték soraikba, de az erkölcsi fogyatékosokat sem avatták fel, például azokat, akik lopósak, verekedősek voltak. [292]

Az avatás[293] általában farsangvasárnap, búcsúkor, esetleg más jelentősebb mulatsági alkalomkor történt. A *puhab* befizette a *fertál*t, de előtte erre szüleitől is engedélyt kellett kérnie. Ha módosabb családba tartozott, még új ruhát is csináltathattak neki. Egy-egy alkalommal több legényt is kereszteltek, melynek díja 14 liter bor volt. A jelölt ekkor keresztapát választott a már felavatott legények közül, és a keresztelő-szertartáson egy szimbolikus párbeszéd is lezajlott köztük, melyben keresztapának és keresztfiúnak fogadták egymást, és megesküdtek, hogy kölcsönösen segíteni fogják egymást egész életükben. Ezután koccintottak és áldomást ittak, a keresztelendő a direkt erre a célra fenntartott virágos pohárból, a keresztapa pedig zöld pohárból ivott. A koccintás után a poharakat kiitták, de a keresztapa mindig hagyott egy keveset saját pohara alján, amit a keresztelendő

288 P. Jámbor 1957. 103–104.

289 A fertál tulajdonképpen egy kétfülű faedény volt, olyan, mint a vödör, amelyet feltettek az asztalra, és ebből merítettek a kisebb kancsóval. Mátyás Ferenc, XJM EA 5871 70.

Egy fertál kb. 15 liter bort jelentett. Bosnyák Pál, XJM EA 5871 41.

290 Neuberger Ferenc, XJM EA 5871 23.

291 Frauhammer János, XJM EA 5871 38.

292 P. Jámbor 1957. 105.

293 Ezt a szertartást a Szigetközben „puhabkörösztülőnek" nevezték. Tárkány 2003. 170.

fejére öntött, majd pofon vágta, a legények pedig felemelték, és még hármat húztak az alfelére, esetleg mindegyik legénytől kapott egy suhintást, mondván, hogy ezek az utolsó ütések, amelyeket gyerekként el kell viselnie, ezután már megvédheti magát, és nem kell elviselnie az ütleget.[294] Így keresztelték sorban a fiúkat legénnyé, a keresztelőpoharat pedig mindig átadták a következőnek, akit pedig már felavattak, legényként vehetett részt a következő egyén keresztelésében. A befizetett *fertál* borból egy gyerekkel a legény szüleinek is küldtek, jelezve, hogy a fiuk már legény lett.[295] Ezután minden esetben mulatság következett, ahol a Bertóké verbunk eltáncolása kötelező volt, ezt az újaknak is meg kellett tanulniuk erre az alkalomra. Ha pedig a keresztelendők bora elfogyott, a többi legény társpohárral járult hozzá a mulatsághoz. Ez azt jelentette, hogy ha valaki hozatott egy *fertál* bort, mindenki adott hozzá néhány literrel.[296] A keresztapa és a keresztfiú ezek után már „*kendnek*" szólították egymást, igazi keresztszülő-keresztgyermek kapcsolat alakult ki közöttük. Akik egész életükben nem fizették meg a fertált, vagy nem vették fel őket a legénycéhbe, azok bemehettek ugyan a kocsmába, és megihattak egy pohár bort, de a legényélet egyéb megmozdulásain nem vehettek részt.[297]

Az újonnan felavatottnak minden legényeknek kijáró kiváltság járt ezután: járhatott este utcán, elmehetett a kocsmába, eljárhatott udvarolni a lányokhoz, a templomban a legények sorában foglalhatott helyet, igaz, hogy még csak állóhelyet, mert a legények padjába csak két év múlva vagy a sorozásból visszatérve ülhetett le.[298] A templomban a legényeknek külön zászlójuk is volt, amit körmenetekkor a nagykocsma négy elsőlegénye vitt. Ez kiváltság volt, ezért annak a legénynek, aki vihette, egy *fertál* bort kellett fizetnie a többieknek,[299] és a leköszönő elsőlegények csak húsz liter bor ellenében mondtak le erről a kiváltságról.[300] Minden kocsmában külön fenntartott asztala volt a legénycéhnek, egy félreeső helyen pedig az öregeknek. A nagykocsmában négy elsőlegény is volt, míg a másik kettőben csak kettő-kettő. Az elsőlegényeket mindig a céhtagok választották maguk közül, általában három évre. Becsületes, előkelő,[301] lehetőleg gazdag legényeknek kellett lenniük, hiszen a mulatságokat is nekik kellett megszervezniük, és ha az összeadott pénz kevésnek bizonyult, a sajátjából kellett azt kipótolnia.[302] Általában azokat a legényeket választották meg vezetőnek, akik már hazatértek a kato-

294 Mátyás József, XJM EA 5871 29.
295 Korcz Antal, XJM EA 5871 11.
296 Mátyás József, XJM EA 5871 28.
297 P. Jámbor 1957. 108.
298 Sifter István, XJM EA 5871 60.
299 Szücs Gyula, XJM EA 5871 44.
300 P. Jámor 1957. 109.
301 Mátyás József, XJM EA 5871 25.
302 Mátyás József, XJM EA 5871 23.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

naságból.[303] Az elsőlegénynek általában két-három segédje is volt,[304] akik a szervezkedésben, a mulatságok lebonyolításában segítettek neki, hiszen itt is figyelni kellett a rendre: a verekedő, rendetlenkedő legényeket el kellett távolítani, számon kellett tartani, hogy mennyi bort fogyasztott a legénység,[305] valamint minden lányt meg kellett táncoltatni, és a mulatság végén hazakísérni.[306] Az elsőlegény fogadta fel a zenészeket is, és ő parancsolt nekik a mulatságban.[307] Például ha egy lány visszautasított egy fiút, amikor az felkérte őt táncolni, akkor a zenészekkel elhúzatta a Rákóczi-indulót, amely alatt kimuzsikálták a lányt a kocsmából. Ha pedig a mulatságra összeadott pénzből maradt, azt a legények a későbbiekben megitták.[308]

A nagykocsma söntésében a gerendán függött a fából faragott legénycímer, amely egy kocsit ábrázolt, elé fogott négy lóval, a kocsin pedig gazdasági szerszámok voltak: eke, fogas, taliga, szintén fából faragva. Ez azonban egy kocsmai verekedés alkalmával eltörött.[309] Pedig a legénycímernek fontos szerepe volt a legények szervezte falusi szintű megmozdulásokon. Például a legények december 28-án, aprószentekkor korbácsolni jártak a lányokhoz, akiktől szalagot kaptak ajándékba, amelyet a címerre kötöttek, így felszalagozva azt. Regrutabálon a bevonuló regruták a kalapjukról levették a szalagokat, és a legénycímerre kötötték. Az így feldíszített díszt vitték magukkal a felvonulásokon, falusi rendezvényeken. A többi kocsmában szalmából font, aratókoszorúhoz hasonló dísz volt (ezt a kocsma legényeihez tartozó lányok fonták), amelyet szintén felkoszorúztak.[310]

A céhből való kilépés általában nősüléssel történt. A nősülés előtt egy hónappal búcsúestet tartott a legény,[311] amikor úgynevezett *aistand*ot kellett fizetnie, hogy kiléphessen, ez öt liter bort jelentett.[312] Az elsőlegény nősülésekor, ha nem várta meg a hároméves ciklus végét, lemondva átadta helyét a segítőjének.[313] Házasságkor az endogámiára törekedtek, de ha mégis idegen legény jött egy falusi lányért, akkor az esküvői menet útját elkötötték, és csak egy *fertál* bor fizetésével vihette tovább a vőlegény a lányt.[314]

303 Frauhammer János, XJM EA 5871 32.
304 Frauhammer János, XJM EA 5871 31.
305 Ezt úgy tette, hogy a csizmájában volt egy pálca, arra rótta fel, hogy mennyi bort és sört hozott. Bosnyák Pál, XJM EA 5871 41.
306 Bosnyák Pál, XJM EA 5871 40.
307 Mátyás József, XJM EA 5871 22.
308 Bosnyák Pál, XJM EA 5871 41.
309 Neuberger Ferenc, XJM EA 5871 12.
310 Korcz Antal, XJM EA 5871 53.
311 Korcz Antal, XJM EA 5871 8.
312 Mátyás József, XJM EA 5871 32.
313 Bosnyák Pál, XJM EA 5871 41.
314 Mátyás József, XJM EA 5871 29.

A legénycéh volt tagja nősülése után farsangkedden megfizette az *ifjúházas-fertál*t,[315] ami nagyjából 14 liter bort jelentett.[316] Emellett háromszor 12 darab gyertyát kellett vennie, és a templomba a két luszterre (csillárra) tennie.[317] A házasok közösségébe való belépés nagyjából hasonló szertartásossággal járt, mint a legénycéhbe való felvétel. Szintén áldomást kellett inni az erre a célra fenntartott pohárból, amely zöld színű volt, és „*Isten éltesse az ifjú házaspárt*" felirat volt rajta.[318] Ha az *ifjúházas-fertál*t megfizették, már a karzatra is felülhettek a templomban.[319]

A 20. században azonban a legényszervezetek szerepe és jelentősége egyre inkább elhalványult, és csak a falusi rendezvények lebonyolításában maradt szerepük. Az első világháború idején megszűnt a fertálfizetés, így a fiatalok között meglazult a fegyelem.[320] A két világháború között a fertálfizetés teljesen elmaradt.[321] Az utolsó keresztelés az 1930-as években történt a falusiak visszaemlékezései szerint.[322]

A Legénycéh a Halászi Hagyományőrző Egyesület részeként

A halászi Legénycéhet a Halászi Hagyományőrző Egyesület alcsoportjaként alapították 2009-ben, fő feladata pedig a „csingislovas" felvonulás megszervezése és lebonyolítása volt. Az alapításkor legénybírót is választottak, aki a fent említettekhez hasonló funkciót töltött be a legénycéh életében. Új legénycímert is csináltattak a régi mintájára, de kissé eltérő környezetbe helyezve azt, valamint egy kalapot is tettek rá, jelezve vele a hagyomány felélesztett jellegét *(11. kép)*.[323] Szervezetükben igyekeztek követni a hagyományos formát, melynek alapjául P. Jámbor Márta tanulmánya szolgált.[324] Törvénykönyvet írtak maguknak, naplót vezettek maguknak, tagdíjat szedtek, és rendszeresen tartottak gyűléseket. Nagyon fontosnak tartották, hogy a tagok egy összeszokott, jó hangulatú csoportot alkossanak, így sok egyéb szórakoztató programot is szerveztek, például közös korcsolyázást, amelyre a céhtagok tevékenységét segítő (pl. a fűzésekre járó) lányokat is meghívták.[325]

Tevékenységükben tehát ma is a hagyományőrzés a legfontosabb, de az igényekhez igazodva, más-más módszerekkel továbbra is a falu fiatalságát próbálják összefogni, egyben mintát is adva nekik.

315 Korcz Antal, XJM EA 5871 5.
316 Szücs Gyula, XJM EA 5871 51.
317 Frauhammer János, XJM EA 5871 19.
318 Szabó Gyula, XJM EA 5871 51.
319 Sifter István, XJM EA 5871 60.
320 Neuberger Ferenc, XJM EA 5871 14.
321 Sifter Pál, XJM EA 5871 58.
322 Neuberger Ferenc, XJM EA 5871 12.
323 Szitás Attila, 2016. 12. 12.
324 P. Jámbor 1957.
325 Szitás Attila, 2016. 12. 12.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

5. „Csingislovas" felvonulás a falun kívül

„Csingislovas" felvonulás Cikolaszigeten

Végezetül a Szent Márton-napi „csingislovas" felvonulás az utóbbi néhány évben jelentkező folklorizációjára szeretném felhívni a figyelmet. A felvonulást ugyanis a szomszédos Cikolasziget nevű faluban is átvették a Szent Mihály-napi templombúcsúra. Itt a hagyományőrző fiatalokból álló néptáncegyüttes készíti elő és bonyolítja le a felvonulást éppen úgy, mint Halászin a Legénycéh. Nagy szekereket díszítenek fel *(12. kép)*, ahova a zenészek és a táncosok is felférnek, a felvonulás alatt pedig többször is megállnak közösen táncolni. A halászi lakosság ezt nagyon erős ellenérzéssel figyeli, hiszen a Halászin kontinuusan fennálló szokást kizárólag falujuknak szeretnék kisajátítani. Viccet is csinálnak a helyzetből. Mivel Halászin a feldíszített lovakat *Szent Márton lovának* nevezik, a cikolaszigeti búcsúi felvonulás lovait gúnyosan Szent Mihály lovaként emlegetik, hozzáfűzve: *„Szent Mihály lova azért kicsit más, mint Szent Mártoné…".*[326]

„Csingislovas" felvonulás a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban

A másik jelenség, amelyet szintén be szeretnék mutatni, az a mosonmagyaróvári Lajta Néptáncegyüttes egyik programja, amelyet minden évben a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban vezényelnek le a Szent Márton Napok keretein belül. A csoportot évente többször is meghívják az intézménybe, hogy műsorukkal és egész napos tevékenységükkel a program részét képezzék. A legfontosabb dolog természetesen a hagyományok és szokások népszerűsítése, így a csapat minden Márton-napi rendezvényen megeleveníti a Kisalföld tájegységben a halászi búcsúi előkészületeket és a „csingislovas" felvonulást. Itt is az egyik múzeumi templomban megtartott mise után tartják a felvonulást, viszont itt a látvány és a műsor is fontosabb, mint Halászin. A lányok mise után kivonulnak a templomból, és megvárják, hogy a legények és a zenészek a feldíszített szekéren[327] megérkezzenek, és a templom előtti tánccal szórakoztathassák a látogatókat. Ezután nem látogatják végig a múzeum területén lévő kocsmákat sem, hogy kocsmadíszeket tegyenek fel, ez csak néhány évben valósult meg. Érdekes, hogy a halásziak ebben az esetben nem háborognak az átvétel miatt, inkább büszkeséggel tölti el őket, hiszen itt a népszerűsítés a lényeg, és a médiában mindig egyértelműen tisztázzák a szokás

326 Darázs Jenőné, 2016. okt. 28. – A *Szent Mihály lova* a koporsószállító eszköz neve volt a teljes magyar nyelvterületen.

327 Természetesen ez a szekér nem úgy néz ki, mint ahogy Halászin elkészítenék, mivel az intézmény nyújtotta lehetőségekhez is igazodni kell. Csak két ló áll rendelkezésre, így nem négyes fogat indul, valamint a szekér is inkább fedett hintó. A lovakat és a szekeret sem díszítik fel olyan gazdagon, hiszen nem készítenek díszeket hosszú heteken keresztül. A díszeket, tehát a füzéreket és a rózsákat az alatt a két nap alatt készítik, általában szombaton és vasárnap, mikor programjuk is tart. A díszek készítése is egy foglalkozási lehetőség a látogatók számára.

eredeti helyét. Ennek oka minden bizonnyal az, hogy nem egy viszonylag zárt közösség interpretálta a szokást saját céljai érdekében, hanem a szokás és Halászi népszerűsítése a végeredmény.

A halászi Szent Márton-napi búcsú „csingislovas" felvonulását a Halászi Értéktár Bizottság felvette a helyi értéktárba, így a Halászit népszerűsítő turisztikai kisfilmbe is bekerült egy rövid riport erejéig. A szokás egyedisége miatt a Halászi Önkormányzat a Győr-Moson-Sopron Megyei Értéktár Bizottsághoz is fel szeretné terjeszteni, hogy az a megyei értékek között is helyet kapjon.

Összefoglalás

Dolgozatomban a halászi Szent Márton-napi „csingislovas" felvonulás hátterét vizsgáltam történeti távlataiban és a jelenben egyaránt. Célom az volt, hogy választ találjak arra, hogy ez a szokás mennyire illik bele az európai és magyarországi Szent Márton-kultuszba. A fent leírtak alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a „csingislovas" felvonulás viszonylag összetett népszokás, hiszen az egyházi szenttisztelethez olyan népi adalékok járulnak, melyek főleg a mezőgazdaság éves menetével állnak összefüggésben. Az országszerte (sőt Európa-szerte) ismert szokások mellett nagyon fontos szerepe van a lokális hatásoknak is, hiszen Halászi esetében a viszonylag közeli Szent Márton-kultuszhelyeknek (Pannonhalma, Győr, Pozsony) is erős befolyásoló hatásuk volt. A tiszteletadás egyik formája lett tehát a felvonulás, amit pedig minden bizonnyal a legénycéh irányítása is alakított az évek során, de ez a rítus eredetileg egy, az aratóünnepségekhez hasonló felvonulási funkcióval bíró népszokás volt.

Mennyire illik tehát bele a „csingislovas" felvonulás a Szent Márton-kultusz egyéb szokáshagyományaiba? Hogyan is lehet összekapcsolni a felvonulást Szent Márton kultuszával? Ahogy a faluban is sokan magyarázzák: Szent Márton lovas szent volt. Emellett a lovak védőszentje is, így a lovas fogat felvonulása legitim a templombúcsún. Valószínűleg a korábbi egyházi körmenetek, melyek a templom patrónusának ünnepén sosem hiányozhattak, viszont mára már kikoptak, szintén közrejátszhattak, ahogy az erős német hatás is, aminek következtében a legényszervezetek kialakultak a magyar területeken.

Véleményem szerint a „csingislovas" felvonulás alapja a Szent Márton-kultusz egyházi és népi gyakorlata volt, amelyre ráépült a legényszervezetek közösségszervező, sokszor egymással versengő magatartása, valamint a mezőgazdasági munka szokásai. És noha a „csingislovas" felvonulás Szent Mártonnak állít emléket, erősíti tiszteletét, mégis sokkal inkább a legénycéh tevékenységéhez kapcsolható, mint a magyar Szent Márton-tisztelethez.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Források jegyzéke

Győri Egyházmegyei Levéltár
Halászi I. Vegyes iratok 20. század doboz.
Halászi II. Vegyes iratok 20. század doboz.
Halászi III. 1890–1950 doboz.
2387/1766 Canonica Visitatio 1766.

Mosonmagyaróvár Városi Levéltár
Halászi oklevelek 1–26.
V 2025/34 Halászi 1862–1902 Képviselő-testületi ülési jegyzőkönyv.
V 2025/35 Halászi 1903–1910 Képviselő-testületi ülési jegyzőkönyv.
V 2025/36 1910–1918 Képviselő-testületi ülési jegyzőkönyv.
V 2025/37 1919–1923 Képviselő-testületi ülési jegyzőkönyv.
V 2025/38 1923–1927 Képviselő-testületi ülési jegyzőkönyv.

Győri Xantus János Múzeum Etnológiai Adattár
EA 5871 P. Jámbor Márta gyűjtési cédulái, Halászi, 1954.

Hansági Múzeum Történeti Dokumentációs Leltár
HM TDL 678.94 Halászi forrásmunkák fénymásolatai.
HM TDL 443.87 Majtényi László: Kalendáris népszokások Halászin a 20. század első évtizedeiben (kézirat).
HM TDL 439.87. Halászi kérdőíves válaszok.
1885.3.2013. Zsámbéky Mónika művészettörténész előadása (tisztázat).
860.98. Smuk Lajosné–Smuk Anita: Anya és lánya emlékei. Halászi község első szitanyomó szakmunkása. Szülőföldünk pályázatra beadott munka 1997.

Interjúk
Darázs Jenőné, 2016. okt. 28.
Galgóczi Attila, 2017. jan. 11.
Galgóczi Imréné, 2017. jan. 9.
Majtényi Tamás, 2015. 12. 04.
Szilágyi Ákos, 2016. dec. 18.
Szitás Attila, 2016. dec. 12.

Szakirodalom

ALEXAI Zoltán
1982 *Szigetköz. Táj és ember.* Budapest: Gondolat Kiadó.

BAHTYIN, Mihail Mihajlovics
1982 *François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája.* Budapest: Európa Kiadó.
BALASSA Iván–ORTUTAY Gyula
1979 *Magyar néprajz.* Budapest: Corvina Kiadó.
BARNA Gábor
1979 *Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
BÁLINT Sándor
1977 *Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágában.* Budapest: Szent István Társulat.
BÁRTH János
1990 Egyház, kultusz és közösségi hagyomány a népéletben. In.: Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar néprajz VII.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 329–424.
CSÁNKI Dezső
1985 *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában.* Budapest: Állami Könyvterjesztő Vállalat.
CSICSEROV, V. I.
1957 *Zimnij period russzkogo zemledelcseszkogo kalendarija XV-XIX. vekov.* Moszkva.
CSIZMADIA Károly
1992 Amikor Halászi mezőváros volt és püspöke Samarjai János. In.: *Moson Megye.* h. n.: k. n.
CSOMA Zsigmond
1999 *Szent Vincétől Szent János poharáig. Magyar történeti borkalendárium örökidőre.* Budapest: Centrál Európa Közhasznú Alapítvány.
DOBRI Mária
1999 Előszó. In.: Pusztay János (szerk.): *Szent Márton (316–397) emléke. Konferencia halálának 1600. évfordulója alkalmából.* Szombathely: kiadja a Societas Scientiarum Savariensis–Savaria University Press, 3–9.
DOMONKOS Ottó
2002 *A magyarországi mesterlegények közép-európai kapcsolatai a 15–19. században.* Budapest: Győr–Moson–Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága–Soproni Múzeum Alapítvány.
DÓKA Klára (szerk.)
1998 *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa 6. Győri Egyházmegye.* h. n.: Efo Kiadó és Nyomda.
DÖMÖTÖR Tekla
1979 *Naptári ünnepek–népi színjátszás.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
EPERJESSY Géza
1967 *Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon (1686–1848).* Budapest: Akadémiai Kiadó.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

ÉRSEK Imre
1924 *Szigetköz története–községeink eredete* Magyaróvár: k. n.
FELHŐ Ibolya (szerk.)
1970 *Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában I. Dunántúl.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
FÉNYES Elek
1851 *Magyarország geographiai szótára I. kötet.* Pest: Nyomatott Kozma Vazulnál.
FILEP Antal
1998 Kérdések, feladatok a magyar nép csűr-és pajtaépítési hagyományainak kutatásában. In.: Szende Katalin–Kücsán József (szerk.): *„Isten áldja a tisztes ipart" Tanulmányok Domonkos Ottó tiszteletére.* Sopron: Soproni Múzeum Alapítvány, 40–63.
FORRAI Sándor
1985 *Küskarácsontól sülvester estig. Egy botra rótt középkori székely kalendárium és egyéb rovásírásos emlékek.* Budapest: Múzsák Közművelődési Kiadó.
GÁSPÁR Dorottya
2009 Hagiográfiai toposzok. In.: Zsámbéky Mónika (szerk.): *A Szent Márton kutatás legújabb eredményei.* Szombathely: Szombathelyi Képtár, 23–30.
GELENCSÉR József–LUKÁCS László
1991 *Szép napunk támadt – A népszokások Fejér megyében.* Székesfehérvár: István Király Múzeum Közleményei.
GOMBOSI Beatrix
2009 A palástos oltalmazás jelentősége Szűz Mária és Szent Márton középkori ábrázolásában. In.: Zsámbéky Mónika (szerk.): *A Szent Márton kutatás legújabb eredményei.* Szombathely: Szombathelyi Képtár, 74–84.
GULYÁS Éva
1986 *Egy őszi pásztorünnep és európai párhuzamai. Adatok a Vendel-kultusz magyarországi kutatásához.* Szolnok: Damjanich Múzeum.
GYÖRFFY György
1966 *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
HAJNAL Ignácz–ERNYEY József
1910 Legénybíróságok a Körmöczbányát környező német falvakban. *Néprajzi Értesítő* XI. 1–2. 67–97.
HALÁSZ Albert
1999 *Jeles napok, népi ünnepek a Muravidéken.* Lendva: Studip Artes Kiadó–Magyar Nemzeti Művelődési Intézet.
Dr. HORVÁTH Tibor Antal
1944 *Szent Márton születési helyének okleveles adatai.* Szombathely: Martineum Könyvkiadó Rt.

IANCU Laura
2011 *Jeles napok, ünnepi szokások a moldvai Magyarfaluban.* Budapest: Lucidus Kiadó.
IKVAI Nándor (szerk.)
1985 *Tápió mente néprajza.* Szentendre: Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága.
KÁLMÁN Béla
1996 *A nevek világa.* (Negyedik átdolgozott kiadás.) Debrecen: k. n.
KIHN Antal
1932 Csallóközi legényavatás. *Ethnographia* XLIII. 1. sz. 19–24.
KISS Lajos
1988 *Földrajzi nevek etimológiai szótára.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
KÍGYÓSI Attila (szerk.)
2002 *Magyarország történeti statisztikai helységnévtára 19.* Budapest: Győr-Moson-Sopron megye. Központi Statisztikai Hivatal.
KORCZ Antalné
1996 *Halászi község múltja és jelene.* Győr: Hazánk Könyvkiadó.
KOREN, Hanns
1934 *Volksbrauch im Kirchenjahr. Verlag Anton Pustet.* Salzburg–Leipzig.
KOVÁCS Andrea
2009 Szent Márton liturgikus énekei a középkori Magyarországon. In.: Zsámbéky Mónika (szerk.): *A Szent Márton-kutatás legújabb eredményei.* Szombathely: Szombathelyi Képtár, 30–63.
KÖRNYEI Attila
1999 Adatok és gondolatok a 19. századi magyarországi egyesületekről. *Arrabona* (Győr) XXXVII. ….. 199–214.
KRUPA András
1971 *Jeles napok a Békéscsabán és környékén élő szlovákoknál.* Békéscsaba: Békés Megyei Tanács.
LŐRINCZ Zoltán
1999 Barokk-kori Szent Márton ábrázolások a szombathelyi egyházmegyében. In: Pusztay János (szerk.): *Szent Márton (316–397) emléke. Konferencia halálának 1600. évfordulója alkalmából.* Szombathely: Societas Scientiarum Savariensis–Savaria University Press, 25–36.
2000 *Szent Márton, Savaria szülötte.* Szombathely: B. K. L. Kiadó–Pannon Lapok Társasága.
MADAS Edit
1999 Szent Márton középkori liturgikus kultusza. In.: Pusztay János (szerk.): *Szent Márton (316–397) emléke. Konferencia halálának 1600. évfordulója alkalmából.* Szombathely: Kiadja a Societas Scientiarum Savariensis–Savaria University Press, 37–53.
MAJOR Pál
1878 *Mosonmegye monographiája I.* Móvár: Czéh Sándor Nyomdája.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

MAGYAR Zoltán
2008 *Szent Márton, Pannónia védőszentje. Szent Márton a magyar kultúrtörténetben.* Budapest: Kairosz Kiadó.
MÉSZÁROS István
1990 *Iskola Szent Márton hegyén. A pannonhalmi bencés gimnázium története.* Pannonhalma: Pannonhalmi Bencés Gimnázium.
NAGY Szent Gergely pápa
2010 *Szent Benedek élete.* (Reprint kiadás.) Pannonhalma: Bencés Kiadó.
NÉMETH Imre
1966 A népi közösségekben élő fiatalok életmódja és kultúrája. *Arrabona* VIII. évf. 41–262.
OLOSZ Katalin
2003 A református legényegyletek szerepe a falvak életben egy 19. századi magyarvalkói példa tükrében. In.: Olosz Katalin: *Víz mentére elindultam. Tudománytörténeti, népismereti írások.* Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 264–274.
ORBÁN Róbert (szerk.)
2008 *Via Sancti Martini. Szent Márton útja.* Szombathely: Magyarországi Művelődési és Ifjúsági Központ.
PASTOR, Alain
2016 *Szent Márton élete.* Szombathely: Szülőföld Könyvkiadó.
PAULUS István
1944 *A szombathelyi Szent Márton-egyháznak Savariai Szent Márton születéshelyének rómaikori eredete.* Szombathely: Martineum Könyvkiadó Rt.
PENAVIN Olga
1988 *Népi kalendárium.* h. n.: Forum Könyvkiadó.
PERJÉS Krisztina–PETRE András (szerk.)
2014 *Egy kiállítás képei. Szent Márton útján Baranyában. Via Divide Caritatem.* Pécs: Magánkiadás.
P. JÁMBOR Márta
1957 Legényélet és legényavató szokás Halásziban. *Néprajzi Közlemények* II. 3–4. sz. 99–120.
POZSONY Ferenc
1997 *Az erdélyi szászok jeles napi szokásai.* Csíkszereda: Pro-Print Kiadó.
2015 *Háromszéki ünnepek. Dolgozatok Háromszéki népszokásokról.* Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság.
PRESINSZKY Lajos (sajtó alá rendezte)
1996 *Csiba Lajos dináriuma.* h. n.: Integrita Kiadó.
PUSZTAY János (szerk.)
1999 *Szent Márton (316–397) emléke. Konferencia halálának 1600. évfordulója alkalmából.* Szombathely: Kiadja a Societas Scientiarum Savariensis–Savaria University Press.

REGNIER, Adolphe
é. n. *Szent Márton élete.* (Reprint kiadás.) Budapest: Szent István Társulat.
RÉSŐ ENSEL Sándor
1867 *Magyarországi népszokások.* Pest: Emich Gusztáv nyomdász.
RICHTER M. István
1938 A mesteravatás és mesterasztal a céhvilágban. *Ethnographia* XLIX. 1–2. sz. 66–75.
1940 Mesterlegény-avatás a céhvilágban. *Ethnographia* LI. 1. szám 74–84.
RUFF Andor (szerk.)
1929 *Mosonvármegye emlékkönyve.* Magyaróvár: a „Mosonvármegye" Könyvnyomdája.
SULPICIUS Severus
2010 *Szent Márton élete.* (Reprint kiadás.) h. n.: Bencés Kiadó.
SUMMER, William Graham
1978 *Népszokások. Szokások, erkölcsök, viselkedésmódok szociológiai jelentősége.* Budapest: Gondolat Kiadó.
SZAKÁCS Béla Zsolt
1999 Szent Márton a Magyar-Anjou Legendáriumban. In.: Pusztay János (szerk.): *Szent Márton (316-397) emléke. Konferencia halálának 1600. évfordulója alkalmából.* Szombathely: Kiadja a Societas Scientiarum Savariensis–Savaria University Press, 55–68.
SZENDREY Ákos
1952 Legényavatás. *Ethnographia* LXIII. 3-4. sz. 358–370.
SZENDREY Zsigmond
1937 Jeles napok. In: Bátky Zsigmond–Györffy István–Viski Károly (szerk.): *A magyarság néprajza IV.* Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
Sz. N.
2016 *Cinkefészek antológia 6. Szent Mártonnak ajánlva.* Pécs: Pécs–Baranyai Origó–ház Egyesület.
Sz. N.
é. n. *Egy halászi monda, és ami mögötte van. Szülőfalum régi élete.* Halászi: Halászi Hagyományőrző Egyesület.
TÁRKÁNY SZŰCS Ernő
2003 *Magyar jogi népszokások.* (Második, bővített kiadás.) Budapest: Akadémiai Kiadó.
TÁTRAI Zsuzsanna
1990 Szokások. In.: Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 7–328.
TÁTRAI Zsuzsanna–KARÁCSONY MOLNÁR Erika
1997 *Jeles napok, ünnepi szokások.* (Második, változatlan kiadás.) h. n.: Planétás Kiadó.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

TIMAFFY László
1980 *Szigetköz.* h. n.: Gondolat Kiadó.
TIMKÓ György
1904 Szigetközi leánykorbácsolás és legényczímer. *Néprajzi Értesítő* V. 10. sz. 316–324.
TÓTH László
1984 *Győr–Sopron.* Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
UJVÁRY Zoltán
1979 *Népszokások és színjátékok. Folklór és etnográfia.* Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék.
1981 *Agrárkultusz.* Folklór és Etnográfia 6. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék.
VASAS Samu–SALAMON Anikó
1986 *Kalotaszegi ünnepek.* Budapest: Gondolat Kiadó.
VÁLYI András
1799 *Magyar Országnak leirása.* Buda: A királyi universitásnak betüivel.
VEREBÉLYI Kincső
2005 *Szokásvilág.* Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék.
VERŐ Mária
2009 Szent Márton ábrázolása a középkori szobrászatban. In: Zsámbéky Mónika (szerk.): *A Szent Márton-kutatás legújabb eredményei.* Szombathely: Szombathelyi Képtár, 127–141.
VORAGINE, Jacobus de
1990 *Legenda Aurea. Szentek csodái és szenvedései.* (Reprint kiadás.) Szerk.: Vizkelety András. Budapest: Helikon Kiadó.
VÖLGYI József
1937 *Szigetköz A Magy. Kir. F. J. Te. Bölcsészet–Nyelv–és Történettudományi Karához benyújtott doktori értekezés.* Győr.
WEHLI Tünde
1999 Szent Márton alakja a középkori magyarországi művészetben. In.: Pusztay János (szerk.): *Szent Márton (316–397) emléke. Konferencia halálának 1600. évfordulója alkalmából.* Szombathely: kiadja a Societas Scientiarum Savariensis–Savaria University Press, 89–110.
WEBER-KELLERMANN, Ingeborg
1978 *Das Weinachtsfest. Eine Kultur- und Sozialgeschichte der Weinachtszeit.* Luzern und Frankfurt: Bucher.
ZSÁMBÉKY Mónika (szerk.)
2008 *Szent Márton kultuszának közép-európai emlékei. Vezető a Szombathelyi Képtár kiállításához.* Szombathely: Szombathelyi Képtár.

ASPECTELE SOCIAL-ISTORICE ALE PROCESIUNII DE ZIUA SFÂNTULUI MARTIN ÎN LOCALITATEA HALÁSZI

Studiul prezintă un obicei care se leagă de hramul bisericii din localitatea Halászi de ziua Sfântului Martin, adică o procesiune cu cai împodobiți. Schimbarea procesiunii reflectă de fapt schimbările societății rurale din secolul XX, procesul de renunțare la tradițiile țărănești, respectiv tendința socialismului de a transforma țărănimea ca pătură socială. Prezentarea este cronologică, începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea și până la condițiile actuale, incluzând și folclorizarea obiceiului, respectiv preluarea sa de către alte comunități.

SOCIAL-HISTORICAL ASPECTS OF THE PROCESSION FROM SAINT MARTIN'S DAY AT HALÁSZI

The study presents a folk custom which is related to the patron saint's pilgrimage at Saint Martin's Day in the settlement of Halászi, a procession with decorated horses. The changes of the procession reflect in fact the 20th century changes of the rural society, the giving up of agricultural traditions, the endeavor of socialism to transform peasantry. The presentation follows a chronological order, starting with the end of the 19th century up to present day conditions, including the folklorization of the custom or taking over by other communities.

© www.kjnt.ro/szovegtar